

ONDERZOEKSRAPPORT

**Participatie van doven en
slechthorenden voor, tijdens en na
verkiezingen**

**Ervaringen van doven en slechthorenden
bij verkiezingen: toegankelijkheid, motiverende
voorbeelden en verbeteringen voor inclusie**

December 2024

TURKOOIS

Auteurs

Dennis Hoogeveen

Isis Chrisstoffels

Nova de Haan

Subsidieverlener

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Organisatie

Turkoois

Publicatiedatum

19 november 2024

Versie

3.0

VOORWOORD

Ik herinner me nog goed het moment waarop ik voor het eerst mocht stemmen. Ik was achttien, en het kabinet-Balkenende II was net gevallen. De verkiezingen waren vervroegd van mei 2007 naar november 2006, en daar stond ik, klaar om mijn stem voor het eerst – en voor het laatst – via een stemcomputer uit te brengen. Het was een spannende ervaring: had ik alles wel bij me (paspoort en stempas)? En zou ik als dove de stembureauleden goed kunnen volgen? In Groningen waren er toen nog geen dove stembureauleden; dat duurde nog dertien jaar voordat dit veranderde.

Met wat voorbereiding – de verkiezingskrant doorlezen, video's op sociale media bekijken – en een beetje handen-en-voetenwerk met de stembureauleden is het me toen gelukt om mijn stem uit te brengen. Ik was een achttienjarige lerarenopleidingstudent met een liefde voor taal en lezen, dus ik kon me redelijk goed redden. Maar dat geldt lang niet voor alle doven in Nederland; velen hebben niet het voordeel van goed onderwijs gehad. Hoewel er sindsdien veel is verbeterd, blijven veel doven en slechthorenden nog altijd aan de zijlijn staan. Om hoeveel mensen gaat het precies, en hoe kunnen zij beter deelnemen?

Daar is geen eenduidig antwoord op. Dit werd duidelijk toen ik in 2022 voor het eerst in gesprek ging met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, samen met twee andere vertegenwoordigers van Dovenschap. Drie doven, drie verschillende achtergronden en ervaringen, drie unieke perspectieven. Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties wilde graag meer doen voor doven en slechthorenden en vroeg ons naar onze ervaringen en inzichten. Ik ben blij dat in 2023 en 2024 de dialoog intensiever werd, met als doel het verkiezingsproces toegankelijker te maken voor doven en slechthorenden. Daarbij zijn data essentieel: hoeveel doven en slechthorenden ervaren daadwerkelijk moeite bij het stemmen?

Veel antwoorden kon ik verwachten, aangezien ik zelf deel uitmaak van de dovengemeenschap. Toch waren sommige inzichten verrassend. Dit onderzoek biedt waardevolle inzichten voor iedereen die zich wil inzetten voor toegankelijke verkiezingen, of dit nu vanuit de overheid is of vanuit politieke partijen. Een écht toegankelijk en inclusief verkiezingsproces vraagt om gezamenlijke inspanning van alle betrokkenen.

Tot slot wil ik mijn medewerkers, Isis Chrisstoffels en Nova de Haan, hartelijk bedanken voor hun toewijding en inzet. Ze hebben dit onderzoek met enthousiasme uitgevoerd, en hun vindingrijkheid en inzicht hebben mij keer op keer verrast.

Dennis Hoogeveen
Algemeen directeur
Turkoois

SAMENVATTING

In samenwerking met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft Turkoois een onderzoek opgezet dat zich richt op de toegankelijkheid van verkiezingen voor mensen met een auditieve beperking. Hierbij ligt de focus specifiek op doven en slechthorenden in Nederland. Ondanks de aanwezigheid van informatie via verschillende kanalen, ondervindt deze groep nog steeds aanzienlijke obstakels. Deze obstakels zijn vaak te wijten aan het ontbreken van informatie in Nederlandse Gebarentaal (NGT) en het gebruik van ingewikkeld taalgebruik, wat hen gedeeltelijk uitsluit van politieke participatie.

Dit onderzoek kijkt naar hoe de toegankelijkheid van verkiezingen voor doven en slechthorenden verbeterd kan worden. Het hoofddoel is om te bepalen in hoeverre het huidige aanbod van informatie over de verkiezingen aansluit bij de behoeften van deze groep en welke stappen genomen moeten worden om hun betrokkenheid bij het politieke proces te vergroten. Het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, dat sinds 2016 van kracht is in Nederland, verplicht de overheid om mensen met een beperking gelijke toegang te bieden, ook tijdens verkiezingen. Dit houdt onder meer in dat politieke informatie beschikbaar moet zijn in NGT, met behulp van ondertiteling en gebarentolken. Daarnaast moeten stemlokalen toegankelijk zijn voor mensen met een auditieve beperking.

De Wet erkenning Nederlandse Gebarentaal, ingevoerd in 2021, benadrukt het belang van de Nederlandse Gebarentaal (NGT) in overheidsdiensten. Deze wet is erop gericht om het gebruik van de Nederlandse Gebarentaal te bevorderen.

In het kader van de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 werd het actieplan "Toegankelijk Stemmen" opgesteld. Dit plan heeft als doel stemlokalen toegankelijker te maken voor mensen met beperkingen, onder andere door de inzet van gebarentolken op bepaalde locaties en de mogelijkheid om via video-oproepen op afstand met tolken te communiceren. Echter, specifieke aandacht voor gebarentaalgebruikers ontbreekt nog in de checklist die wordt gebruikt om stemlocaties te beoordelen.

Verder worden politieke partijen, via de 'Handreiking Toegankelijke Verkiezingsuitingen voor Politieke Partijen'¹ geadviseerd om hun verkiezingsmateriaal toegankelijk te maken voor doven, bijvoorbeeld door video's te voorzien van ondertiteling en een NGT-vertaling. Ook zijn er richtlijnen opgesteld voor het gebruik van gebarentolken tijdens live-evenementen van politieke partijen, waarbij ervoor moet worden gezorgd dat de tolken goed zichtbaar zijn en gesprekken nauwkeurig worden vertaald.

In het kader van dit onderzoek is een enquête verspreid binnen de doven- en slechthorendengemeenschap. Uit deze gemeenschap kregen we 123 respondenten. De ervaringen van deze doven en slechthorenden bij verkiezingen zijn geanalyseerd. Daarnaast worden goede voorbeelden van toegankelijke verkiezingsprocessen in zowel Nederland als andere Europese landen besproken, met als doel aanbevelingen te geven om het Nederlandse verkiezingsproces inclusiever te maken. Dit rapport biedt beleidsmakers inzichten en pleit voor verbeterde communicatie en hulpmiddelen, zoals video's in gebarentaal, ondertiteling en eenvoudiger taalgebruik, om de politieke participatie van

¹ Ministerie van Algemene Zaken. (2022, November 8). *Handreiking toegankelijke verkiezingsuitingen voor politieke partijen*. Brochure | Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/documenten/brochures/2021/11/04/handreiking-toegankelijke-verkiezingsuitingen-voor-politieke-partijen>

deze doelgroep te versterken. Uit de reacties van de respondenten blijkt dat de meerderheid van hen de Nederlandse Gebarentaal beheerst. Ze benadrukken ook het belang van het aanbieden van verkiezingsinformatie in eenvoudige taal. Ondertitelde video's, vooral bij politieke debatten, worden als essentieel beschouwd, waarbij de nadruk ligt op de kwaliteit van de ondertiteling. Daarnaast worden video's in NGT met ondertiteling gewaardeerd, omdat ze tweetalige kijkers beter ondersteunen. Al met al biedt dit onderzoek belangrijke aanbevelingen om de politieke betrokkenheid van doven en slechthorenden in Nederland te vergroten en zo te zorgen voor een inclusiever verkiezingsproces.

INHOUD

Voorwoord.....	2
Samenvatting.....	3
Inhoud.....	5
Inleiding.....	7
Onderzoeksopzet.....	9
1.1 Onderzoeksdoelen.....	9
1.2 Methoden.....	10
1.2.1 Theoretisch kader en verzamelen van goede praktijkvoorbeelden.....	10
1.2.2 De vragenlijst.....	10
1.3 Onderzoeksontwerp.....	11
1.4 Respondenten.....	11
1.4.1 Mensen die digitaal vragenlijst hebben ingevuld.....	11
1.4.2 Mensen die fysiek vragenlijst hebben ingevuld.....	12
1.5 Data-analyse.....	12
1.5.1 Vragenlijst.....	12
1.6 Evaluatie.....	13
Rechten en toegankelijkheid voor doven en slechthorenden.....	15
2.1 Rechten en wetten.....	15
2.1.1 Het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.....	15
2.1.2 Wet erkenning Nederlandse Gebarentaal.....	16
2.2 Stemlocaties.....	16
2.3 Politieke partijen.....	17
Wat zijn de ervaringen van mensen, die doof of slechthorend zijn, binnen het verkiezingsproces (voor, tijdens en na de verkiezingen)?.....	18
3.1 Informatie over de respondenten.....	18
3.2 Stemmen in stembureaus.....	20
3.3 Toegankelijkheid van informatie.....	21
3.3.1 Manieren van verkiezingsinformatie.....	21
3.3.2 Websites over verkiezingen.....	22
3.3.3 Interesse in verkiezingen.....	24
3.4 Wensen en behoeften.....	25
3.4.1 Veranderingen.....	25
3.4.2 Workshops.....	26
3.5 Conclusie.....	27
Welke goede voorbeelden van een toegankelijke verkiezingsprocessen kennen we in Nederland en Europa?.....	28
4.1 Inzetten van gebarentolken.....	28
4.2 Toegankelijkheid van stembureaus in Nederland.....	29

4.2.1	Tolk op afstand en Tolkcontact op locatie	29
4.2.2	Gebarentalige stembureauleden.....	29
4.2.3	Informatieve video's in NGT	30
4.3	Initiatieven van politieke partijen.....	30
4.4	Maatregelen in Europese landen.....	31
4.4.1	Luxemburg.....	31
4.4.2	Oekraïne.....	31
4.4.3	België (Vlaanderen).....	31
4.4.4	Ierland.....	32
4.4.5	Zweden.....	32
4.4.6	Duitsland	32
	Hoe kan het verkiezingsproces voor mensen, die doof of slechthorend zijn, worden verbeterd? (Aanbevelingen).....	34
5.1	Toegankelijkheid van de stembureaus.....	34
5.2	Algemene verkiezingsinformatie vereenvoudigen	35
5.2.1	Verkiezingswebsite.....	35
5.2.2	Informatiepakketten voor stembureaus.....	35
5.2.3	Stemhulp.....	35
5.2.4	Informatie over verkiezingen door dove experts.....	36
5.3	Adviezen voor politieke partijen.....	36
5.4	Informatie in Nederlandse Gebarentaal.....	37
5.5	Vergelijking van Nederlandse voorzieningen met buitenlandse initiatieven voor verkiezingstoegankelijkheid.....	37
5.6	Samenvatting van de aanbevelingen.....	38
	Conclusie en discussie	41
6.1	Conclusie.....	41
6.1.1	Ervaringen binnen het verkiezingsproces.....	41
6.1.2	Goede voorbeelden in Nederland en Europa	41
6.1.3	Verbetering van het verkiezingsproces	42
6.2	Discussie.....	42
	Literatuurlijst.....	44
	Bijlagen.....	47
	Vragenlijst.....	47
	Mails van andere landen.....	52
	Resultaten	56

INLEIDING

In Nederland wonen er ongeveer 1,5 miljoen mensen met een auditieve beperking. Hierin wordt ook verstaan: mensen met ouderdomsdoofheid, met gehoorschade, tinnitus, Menière, etc. Hiervan zijn er ongeveer 15.000 volledig doof. Zij gebruiken de Nederlandse Gebarentaal. Vaak gebruiken de mensen rondom deze doven, zoals familieleden, vrienden, collega's en/of professionals ook NGT. Daardoor is de groep die deze taal gebruikt veel groter, zo'n 50.000 mensen.

Mensen met een auditieve beperking zijn vaak moeilijk te herkennen in tegenstelling tot mensen met een andere beperking, zoals rolstoelgebruikers of blinden. Hoewel ze in het meeste beleid en verdragen die te maken hebben met mensen met een beperking voorkomen, ervaren mensen met een auditieve beperking vooral belemmeringen in communicatie en taal. Hierdoor wordt er niet altijd beleid toegepast op dit soort beperking. Een algemeen gevolg is dat mensen met een auditieve beperking vaak worden uitgesloten van informatie die auditief wordt aangeboden (televisie-uitzendingen, radio-uitzendingen, telefoongesprekken, etc.). Hoewel er in Nederland al veel is geregeld voor deze mensen door het auditieve te ondersteunen met geschreven tekst, worden hiermee lang niet alle mensen met een auditieve beperking bediend. Vooral de groep van doven en slechthorenden die de Nederlandse Gebarentaal gebruiken, hebben een specifiek behoefte. Vanaf dit punt zullen we het dan ook alleen hebben over doven en slechthorenden.

De Nederlandse Gebarentaal is een visuele-manuele taal waarbij gebaren worden gemaakt die elk een eigen betekenis heeft. In 1958 ontdekte professor Ben Tervoort dat de gebaren die dove mensen maken een eigen grammatica en syntaxis heeft. Toen werd officieel vastgesteld dat NGT een echte taal in zijn eigen recht is ². Deze taal verschilt sterk van het gesproken en geschreven Nederlands, waardoor mensen die het Nederlands al beheersen, NGT als een nieuwe taal leren en andersom.

Turkoois is een non-for-profit organisatie die als doel heeft de Nederlandse samenleving zo toegankelijk mogelijk te maken voor doven en slechthorenden. Toegankelijk maken betekent in dit licht het omzetten van auditieve en tekstuele informatie naar NGT en vice versa, maar ook het ontwikkelen van informatie die past bij de behoeften van doven en slechthorenden. Turkoois wordt bemenst door dove en horende medewerkers die allen NGT beheersen. Samen hebben ze een omvangrijk netwerk in Nederland en bedenken ze innovatieve manieren om zoveel mogelijk informatie naar doven en slechthorenden te brengen.

Doven en slechthorenden hebben, zoals elke andere burger, recht op politieke participatie. Het is van belang dat het politieke proces goed kan worden overgebracht aan doven en slechthorenden. Een aanzienlijk deel van doven en slechthorenden ervaren barrières, omdat het proces nog niet voldoende toegankelijk is voor hen. De meeste informatie is niet in NGT, wat de deelname van de mensen wiens moedertaal NGT is, uitsluit. Dit botst met de wet erkenning Nederlandse Gebarentaal, waarin staat dat overheden juist het gebruik van NGT in de samenleving moeten bevorderen. Artikel 3, lid 2 van de Wet erkenning Nederlandse Gebarentaal³ stelt dat er in samenspraak met provincies, gemeenten, waterschappen en andere overheidsorganen gewerkt moet worden aan de implementatie van NGT.

²Ministerie van Algemene Zaken. (2024, July 17). De Nederlandse Gebarentaal (NGT). Erkende Talen. Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/de-nederlandse-gebarentaal-ngt>

³Kamerstuk 36410-VII, nr. 79 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen. (2023, November 17). <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-36410-VII-79.html>

Turkoois organiseerde in november 2023 een serie livestreams in NGT. De inhoud van deze serie was speciaal toegepast op de behoeften van doven en slechthorenden en zorgde ervoor dat de Tweede Kamerverkiezingen dichterbij doven en slechthorenden kwamen te staan. Er is contact geweest tussen Ministerie van BZK, Dovenschap en Turkoois om de behoeften van doven en slechthorenden bij verkiezingen in kaart te brengen. Naar aanleiding hiervan heeft Turkoois een subsidieverzoek ingediend bij het ministerie van BZK om een onderzoek uit te voeren naar de behoeften van doven en slechthorenden voor, tijdens en na verkiezingen. Dit subsidieverzoek is toegekend.

Dit onderzoek richt zich op de toegankelijkheid en beschikbaarheid van de stembureaus en verkiezingsinformatie voor doven en slechthorenden boven 18 jaar in Nederland. In dit onderzoek verkennen we welke informatie aansluit bij de behoeften van dove en slechthorende mensen. Zo komen we tot verbeterpunten om verkiezingsinformatie beter af te stemmen op mensen met een gehoorbeperking in Nederland. Dit onderzoek werd uitgevoerd aan de hand van een theoretische kader en een enquête die is ingevuld door 123 personen die tot de doelgroep behoren. Dit aantal is weliswaar te klein om representatief te zijn voor de hele doelgroep, maar de informatie uit de enquête geeft wel een beeld van hoe doven en slechthorenden verkiezingen ervaren.

De centrale probleemstelling van dit onderzoek is: De doelgroep van dove en slechthorende mensen mist vaak politieke participatie vanwege taalbarrières. Aangezien de moedertaal voor de meeste mensen in deze doelgroep de Nederlandse Gebarentaal is, ervaren zij vaak een taalachterstand in geschreven en gesproken Nederlands. Deze taalbarrière leidt tot verminderde toegang tot informatie en participatie in het politieke proces.

Daarbij hebben we deze onderzoeksvraag opgesteld: *In hoeverre sluit de huidige verkiezingsinformatie in Nederland aan op de behoeften van doven en slechthorenden, en welke verbeteringen zijn noodzakelijk om hun politieke participatie te verhogen?* Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de huidige situatie van informatie voor doven en slechthorenden en concrete aanbevelingen te formuleren om de toegankelijkheid en relevantie van deze informatie te verbeteren.

Dit onderzoek draagt bij aan de wetenschappelijke kennis over inclusie en toegankelijkheid van dove en slechthorende mensen bij het politieke proces. Dit gebeurt door het verbinden van theorie met praktijk. Praktisch gezien biedt het onderzoek tevens waardevolle inzichten voor beleidsmakers en organisaties, zoals het Ministerie van BZK, ProDemos en gemeenten, die verantwoordelijk zijn voor het toegankelijk maken van verkiezingsinformatie. Door concrete aanbevelingen te doen, kunnen deze organisaties de politieke participatie van doven en slechthorenden verbeteren. Dit zal bijdragen aan een inclusieve samenleving en democratie.

De onderzoeksmethode bestaat uit een enquête en een analyse van bestaande data in Nederland en Europese landen. In hoofdstuk 1.2 wordt dit uitgebreid beschreven. Deze methoden zijn gekozen om de ervaringen van doven en slechthorenden te verzamelen, concrete problemen vast te stellen en de mogelijke oorzaken te onderzoeken.

Dit rapport is opgebouwd uit verschillende hoofdstukken. Na deze inleiding volgt een onderzoeksmethoden en -opzet uitgebreid beschreven. Vervolgens worden in hoofdstuk 2 een literatuuronderzoek uitgevoerd waarin de theoretische kaders worden besproken. Hoofdstuk 3 presenteert de eerste deelvraag, daarna wordt in hoofdstuk 4 de tweede deelvraag behandeld. Hierna wordt in hoofdstuk 5 de derde deelvraag beantwoord. Waarna het rapport wordt afgesloten met conclusie en discussie in hoofdstuk 6.

ONDERZOEKSOPZET

In dit hoofdstuk wordt de werkwijze van het onderzoek beschreven. Er wordt een overzicht gegeven van de onderzoeksgroep en de gebruikte methoden. Daarnaast wordt uitgelegd welke meetinstrumenten zijn toegepast, waarom voor deze instrumenten is gekozen, en hoe ze zijn ontwikkeld. Ook het proces van dataverzameling wordt besproken.

1.1 Onderzoeksdoelen

We erkenden dat er diverse problemen waren, maar met dit onderzoek richtten we ons op het hoofdprobleem: de doelgroep van dove en slechthorende mensen miste vaak politieke participatie vanwege taalbarrières. Aangezien de moedertaal voor de meeste mensen in deze doelgroep de Nederlandse Gebarentaal was, ervoeren zij vaak een taalachterstand in geschreven en gesproken Nederlands. Veel teksten werden niet vertaald naar Nederlandse Gebarentaal of vereenvoudigd. Bovendien was er vaak een gebrek aan ondertiteling of gebarentolken bij politieke debatten, ontbraken toegankelijke stemlokalen, en was de informatie niet speciaal aangepast aan de behoeften van een doof en slechthorend publiek. Dit leidde tot verminderde toegang tot informatie en participatie in het politieke proces. Dit resulteerde in een gebrek aan representatie van deze groep in beleidsvorming, wat hun democratische rechten en de inclusiviteit en gelijkheid in de samenleving belemmerde.

De deelvragen om de hoofdvraag: "In hoeverre sluit de huidige verkiezingsinformatie in Nederland aan op de behoeften van doven en slechthorenden, en welke verbeteringen zijn noodzakelijk om hun politieke participatie te verhogen?" uit te werken, zijn:

1. Wat zijn de ervaringen van mensen die doof of slechthorend zijn binnen het huidige verkiezingsproces (voor, tijdens en na de verkiezingen)?
2. Welke goede voorbeelden van een toegankelijk verkiezingsproces kennen we in Nederland en Europa?
3. Hoe kan het verkiezingsproces voor mensen die doof of slechthorend zijn, worden verbeterd?

De methode die wij gebruikten om deze vragen te beantwoorden, was de ontwikkeling van een enquête die door 123 personen werd ingevuld. De hieruit gehaalde data werden geanalyseerd. In hoofdstuk 1.2 wordt deze aanpak uitgebreider verder toegelicht. Deze aanpak was betrouwbaar wanneer veel respondenten de vragenlijst invulden. We kozen voor deze methode, omdat we graag de ervaringen van veel doven en slechthorenden wilden verzamelen. Zo konden we uit de analyse van de data van een brede groep respondenten concrete problemen vaststellen en eventueel mogelijke oorzaken hiervan verkennen. Met een groot aantal respondenten konden we vervolgens met voldoende zekerheid bepaalde conclusies trekken. Deze conclusies combineerden we met theoretische informatie om te komen tot passende aanbevelingen.

De aanbevelingen dragen bij aan betere toegankelijkheid van politieke informatie, verbeterde communicatie vanuit de overheid over verkiezingen en een toename in de opkomst van dove en slechthorende kiezers.

1.2 Methoden

Er werd gebruikgemaakt van verschillende methoden. De aanpak omvatte de volgende stappen: analyse van verzamelde praktijkvoorbeelden (best practices), onderzoek van het theoretische kader en het afnemen van een vragenlijst en het analyseren van deze data. Deze analysemethoden leidden tot waardevolle aanbevelingen die zullen bijdragen aan een betere inclusie en toegankelijkheid van doven en slechthorenden binnen het politieke proces. In de volgende paragrafen worden de deelvragen en onderzoeksmethode verder toegelicht.

1.2.1 *Theoretisch kader en verzamelen van goede praktijkvoorbeelden*

Om de problemen te identificeren, hadden we eerst een theoretisch kader opgesteld over de politieke participatie van doven en slechthorenden. Hierbij onderzochten we verschillende aspecten, zoals de rechten en wetten die van toepassing waren op doven en slechthorenden in Nederland. Vervolgens onderzochten we hoe deze rechten en wetten in de praktijk werden nageleefd. Tot slot keken we naar de mate waarin politieke partijen de voorstellen uit de 'Handreiking toegankelijke verkiezingsuitingen voor politieke partijen'⁴ zichtbaar hadden gemaakt op hun websites.

Voor dit onderzoek maakten we gebruik van onze geschreven bronnen en ons netwerk, zowel in Nederland als in andere Europese landen. Daarbij hebben we onderzocht welke voorzieningen momenteel in Nederland aan deze doelgroepen worden aangeboden.

Op basis van dit deel van ons aanpak kon de tweede deelvraag volledig beantwoord worden. De andere twee deelvragen konden worden beantwoord met behulp van een vragenlijst.

1. Wat zijn de ervaringen van mensen die doof of slechthorend zijn binnen het huidige verkiezingsproces (voor, tijdens en na de verkiezingen)?
2. Welke goede voorbeelden van een toegankelijk verkiezingsproces kennen we in Nederland en Europa?
3. Hoe kan het verkiezingsproces voor mensen die doof of slechthorend zijn, worden verbeterd?

De drie deelvragen hielpen om een beter beeld te krijgen van de ervaren barrières en de oorzaken hiervan.

1.2.2 *De vragenlijst*

Voor dit onderzoek maakten we gebruik van een gemengde methodologie, bestaande uit zowel kwantitatieve als kwalitatieve elementen. We verzamelden en analyseerden numerieke data om feiten en aantallen vast te stellen; dit deden we met behulp van een enquête. Daarnaast werkten we de subjectieve informatie en ideeën uit die we van de respondenten ontvingen.

Om te verkennen welke belemmeringen doven en slechthorenden ervoeren, werd een vragenlijst ontwikkeld en verspreid onder deze doelgroep. Het invullen van de vragenlijst was zowel digitaal als schriftelijk mogelijk gemaakt. We maakten de enquête tweetalig (geschreven Nederlands en NGT) voordat we deze rondstuurden, zodat de vragenlijst toegankelijk was voor de meeste doven en slechthorenden.

⁴ Ministerie van Algemene Zaken. (2022, November 8). *Handreiking toegankelijke verkiezingsuitingen voor politieke partijen*. Brochure | Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/documenten/brochures/2021/11/04/handreiking-toegankelijke-verkiezingsuitingen-voor-politieke-partijen>

Voor de digitale verspreiding van de enquête vroegen we om medewerking van verschillende organisaties, zoals Dovenschap, welzijnsstichtingen voor doven en andere organisaties van en voor doven. Daarnaast was het plan om gegevens fysiek te verzamelen op de volgende locaties: Groningen, Amsterdam, Rotterdam en Ede.

We hadden deze steden zorgvuldig uitgekozen vanwege hun specifieke relevantie voor de dove gemeenschap. In Ede bevindt zich de Gelderhorst, waar dove senioren ouderenzorg kunnen ontvangen of in aanleunwoningen kunnen wonen. In Groningen, Amsterdam en Rotterdam zijn actieve dove clubhuizen aanwezig die een belangrijke rol spelen in het sociale leven van de dove gemeenschap. In juli bezochten we de clubhuizen in Amsterdam en Groningen, en tijdens de Wereld Dovendag brachten we ook een bezoek aan Rotterdam. Helaas konden we Ede niet bezoeken, hierover wordt meer verteld in hoofdstuk 1.6. Op de bezochte locaties deelden we ter plekke papieren vragenlijsten en een QR-code voor de digitale vragenlijst uit. Op deze manier hoopten we een breder bereik te hebben en meer respondenten te verkrijgen.

De vragenlijst was onderverdeeld in vier onderdelen. Deel één bevatte demografische vragen, zoals in welke provincie de respondenten woonden, hoe oud ze waren, welke opleiding ze hadden afgerond, hun moedertaal, hoe ze zichzelf identificeerden en hoe ze zichzelf noemden (doof, slechthorend of andere opties).

Het tweede deel van de vragenlijst ging over hun politieke deelname. We vroegen hoe betrokken ze zich voelden bij de politiek en welke belemmeringen ze hadden ervaren tijdens het stemmen.

Vervolgens was deel drie gericht op de toegankelijkheid van informatie. We vroegen hoe goed men de verkiezingen kon volgen, of men websites kon vinden waarin informatie helder en begrijpelijk werd uitgelegd, en of het hen bekend was of er video's in Nederlandse Gebarentaal (NGT) beschikbaar waren van bijvoorbeeld verkiezingscampagnes. Dit gaf ons inzicht in hoe goed men zich geïnformeerd voelde rondom verkiezingen.

Tot slot bestond deel vier uit vragen over de wensen en behoeften van de doelgroep. Wat vond men belangrijk om goed te kunnen participeren in de politiek? Wat was er nodig om dit te verbeteren? Ook werd er gevraagd of men workshops over de overheid, democratie of verkiezingen zou willen volgen.

1.3 Onderzoeksontwerp

Van verschillende onderzoeksontwerpen was een descriptief onderzoek het meest passend voor dit verslag. Dit ontwerp was geschikt omdat we wilden begrijpen hoe doven en slechthorenden participeerden binnen het verkiezingsproces. Ook wilden we analyseren welke goede voorbeelden er in Nederland en Europa bestonden voor deze doelgroep. Daarnaast onderzochten we hoe het verkiezingsproces verbeterd kon worden. Zodra we deze gegevens hadden, voerden we een verklarend onderzoek uit, waarbij we verbanden konden leggen tussen verschillende situaties en mogelijk oorzaak-gevolgrelaties konden identificeren. We maten variabelen om een beschrijving te geven van de situatie, zoals de ervaringen van doven en slechthorenden tijdens verkiezingen, bestaande goede voorbeelden en mogelijke verbeterpunten.

1.4 Respondenten

De respondenten van dit onderzoek waren dove en slechthorende mensen die mogen stemmen, en dus ouder dan 18 jaar zijn.

1.4.1 Mensen die digitaal vragenlijst hebben ingevuld

We probeerden zo veel mogelijk mensen te bereiken via onze sociale media-accounts op Instagram, Facebook, YouTube en uiteraard onze website. Daarnaast vroegen we ook verschillende organisaties om onze enquête door te sturen naar hun leden die doof of slechthorend waren. Om zo veel mogelijk respondenten te bereiken, koppelden we

een winactie aan het invullen van de vragenlijst. Respondenten die mee wilden dingen, konden hun e-mailadres achterlaten. Rond de publicatiedatum van dit verslag zouden we een cadeaubon verloten. In het kader van de AVG-wetgeving werden de e-mailadressen daarna vernietigd.

1.4.2 Mensen die fysiek vragenlijst hebben ingevuld

De vergeten (doel)groep, doven die niet zelfstandig en/of digitaal vaardig genoeg waren, wilden we graag fysiek ontmoeten in een van de clubhuizen voor doven. Met deze groep bedoelden we bijvoorbeeld laagopgeleide doven, dove ouderen of doven met een lichte verstandelijke beperking. Dove ouderen wilden we graag bereiken door een bezoek te brengen aan de Gelderhorst. Er werden bezoeken gebracht aan Groningen, Amsterdam en Rotterdam. Door de zomerperiode lukte het helaas niet om de Gelderhorst te bezoeken. Meer hierover in 1.6.

1.5 Data-analyse

Er is een vragenlijst opgesteld, verdeeld in vier secties: achtergrondvragen, politieke deelname, toegankelijkheid van informatie, en wensen en behoeften.

1.5.1 Vragenlijst

De achtergrondvragen waren bedoeld om onderscheid te maken tussen leeftijdsgroepen en de regio waar zij vandaan komen. Dit kon inzicht geven in de mate waarin de toegankelijkheid van informatie voor verschillende leeftijdsgroepen een obstakel vormde. Ook kon de regio waar zij vandaan komen een rol spelen; mogelijk hadden gemeenten in het zuiden of noorden betere maatregelen getroffen, waardoor doven of slechthorenden het stemproces als makkelijker ervoeren. Daarnaast werd er gevraagd naar de moedertaal, of dit Nederlandse Gebarentaal (NGT) of gesproken Nederlands was. Hiermee wilden we onderzoeken of er een verband bestond tussen mensen die alleen NGT spraken en eventuele extra moeilijkheden die zij ondervonden bij het volgen van informatie, in vergelijking met mensen die gesproken Nederlands spraken.

Bij politieke deelname richtten de vragen zich vooral op of men gestemd had en wat de belemmeringen waren tijdens het stemproces. Er werd nagegaan of het stemmen als makkelijk of moeilijk werd ervaren en wat de redenen waren voor deze ervaringen.

In het deel over toegankelijkheid van informatie werd gevraagd naar de manieren waarop de respondenten het liefst informatie ontvingen en welke informatie voor hen het meest belangrijk was bij het stemmen. Ook werd er geïnformeerd naar de bestaande verkiezingswebsites en of de informatie daarop zonder moeite begrepen kon worden. Verder werd er gekeken naar websites zoals Stemwijzer en of respondenten deze zonder problemen konden invullen, of dat zij bepaalde aanpassingen nodig hadden om dit te kunnen doen.

In de sectie Wensen en Behoeften werd gevraagd naar de veranderingen die respondenten nodig achtten om ervoor te zorgen dat doven en slechthorenden gemakkelijker konden stemmen zonder belemmeringen, en de informatie beter konden begrijpen. Door de antwoorden over toegankelijkheid van informatie te koppelen aan die over Wensen en Behoeften, konden we inzicht krijgen in wat respondenten lastig of makkelijk vonden en wat zij nodig hadden om dit te verbeteren.

De vragenlijst werd vooraf ter inzage aan het ministerie van BZK en aan het educatieteam van ProDemos aangeboden. Op basis van hun opmerkingen werd de vragenlijst aangepast en vastgesteld.

1.6 Evaluatie

Het aantal van 123 respondenten is helaas een stuk lager dan we zelf hadden verwacht (doel: 200). In onze onderzoeksofzet gingen we uit van een intensieve samenwerking met verschillende belangenorganisaties waarmee we hoopten om een zo groot mogelijk deel van de dovengemeenschap te bereiken. In deze paragraaf willen we graag ons aanpak evalueren en verbeterpunten inbrengen.

Sowieso is het zo dat er vaak voldoende aandacht is voor een vragenlijst, maar dat je automatisch minder respondenten krijgen, zeker voor een onderwerp als politiek. In Nederland is maar 30% van de jongeren geïnteresseerd in politiek⁵. Ook als je kijkt naar demografie, zie je dat er grote verschillen zijn in de interesse. Zo hebben mensen met een hoger inkomen en opleidingsniveau meer interesse in politiek⁶. In Nederland hebben doven en slechthorenden sowieso al een achterstandspositie vergeleken met mensen die goed kunnen horen (horenden). Hoewel er geen harde cijfers bekend zijn, kunnen we wel op basis van gegevens in andere landen vaststellen dat doven over het algemeen lager opgeleid en minder inkomen hebben. Enkele factoren die mogelijk bijdragen aan een lager gemiddeld inkomen voor doven in Nederland:

1. Opleidingsniveau: Vroegdoven hebben vaak moeite met de Nederlandse taal, wat kan leiden tot een lager opleidingsniveau en hebben daardoor minder toegang tot hoger betaalde functies.
2. Type werk: Mensen met een auditieve beperking werken vaker in banen waarvoor weinig scholing nodig is en waar handmatig werk wordt verricht, wat doorgaans gepaard gaat met lagere salarissen.
3. Communicatiebarrières: Deze kunnen leiden tot minder doorgroeimogelijkheden of beperktere toegang tot bepaalde functies.

De participatie van doven en slechthorenden in Nederland is op zich al een punt van zorg, anders zou het VN Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap niet zijn opgesteld, maar als je kijkt naar specifiek politieke participatie is dit al helemaal lastig.

De vragenlijst is begin juli verspreid. Hierop ontvingen we in de eerste twee weken 50 respondenten, wat een mooi begin leek voor het verdere verloop van het onderzoek. Helaas stagneerde het aantal daarna, waarvan het begin van de zomervakantie de belangrijkste oorzaak lijkt. Naast het online verspreiden van de vragenlijst zijn de twee onderzoekers van Turkoois naar twee verschillende gebarencafés in Amsterdam en Groningen gegaan. Deze bijeenkomsten vielen ook in de zomervakantie, dus er waren niet veel mensen aanwezig. Ook is de bemensing van zorglocaties tijdens vakanties een bekend probleem, de Gelderhorst ontkwam daar ook niet aan. Hierdoor is het ook niet gelukt om op die locatie een fysieke bijeenkomst te organiseren. Daarnaast was de gemiddelde leeftijd van de eerste 50 respondenten al hoog, waardoor we dit ook niet verder hebben doorgezet.

Al met al was de tijdlijn zoals in het begin opgesteld al problematisch in verband met de zomervakantie. De meeste mensen mogen dan weliswaar nog aan het werk zijn, maar door de zomervakantie kunnen mensen andere routines aanhouden en zijn organisaties met vrijwilligers gesloten waardoor ze niet konden helpen met verspreiden. Het viel op dat de digitale verspreiding van de vragenlijst in het begin goed werkte, maar naarmate de vragenlijst langer openstond, nam de bereidheid om deze in te vullen geleidelijk af.

⁵Universiteit van Amsterdam. (2023, 31 oktober). *Nieuw onderzoek onthult perspectief van Nederlandse jongeren op politiek*. <https://www.uva.nl/shared-content/faculteiten/nl/faculteit-der-maatschappij-en-gedragswetenschappen/nieuws/2023/10/nieuw-onderzoek-onthult-perspectief-van-nederlandse-jongeren-op-politiek.html?cb>

⁶ CBS: *Politieke betrokkenheid neemt niet af*. (2024, 17 april). Binnenlands Bestuur. <https://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/cbs-politieke-participatie-niet-afgenomen>

Dankzij de verlenging van de vragenlijst tot en met 30 september, was er de mogelijkheid om op 28 september tijdens de Wereld Dovendag (WDD) in Utrecht flyers met de QR-code van de vragenlijst uit te delen. De WDD vond plaats op drie verschillende locaties: Groningen, Utrecht en Rotterdam. Medewerkers van Turkoois deelden op elk van deze locaties flyers uit. Desondanks is het niet gelukt om aanzienlijk meer respondenten te bereiken, en uiteindelijk is het onderzoek afgesloten met 123 respondenten.

Hoewel er tevredenheid is over het proces, zijn er zeker verbeterpunten voor de volgende keer. Dit betekent trouwens niet dat men moet stoppen met het onderzoeken van politieke participatie van doven en slechthorenden. Dit zou zelfs een goede motivatie moeten zijn om zich te blijven inzetten om doven meer te interesseren voor politiek en daarin verschillende vormen te vinden.

RECHTEN EN TOEGANKELIJKHEID VOOR DOVEN EN SLECHTHORENDEN.

Dit literatuuronderzoek richt zich op het theoretische kader van toegankelijkheid binnen het verkiezingsproces voor doven en slechthorenden. Er wordt onderzocht welke rechten doven en slechthorenden in Nederland hebben met betrekking tot verkiezingen en welke vormen van toegankelijkheid momenteel beschikbaar zijn.

2.1 Rechten en wetten

2.1.1 Het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap

Het VN-verdrag Handicap van 13 december 2006 is in Nederland sinds 14 juli 2016 geldig. Het doel van dit verdrag is het verbeteren van de positie van mensen met een beperking.⁷ Zo verplicht dit verdrag de overheid te zorgen voor een samenleving waarin iedereen, ook mensen met een handicap, mee kan doen en keuzevrijheid heeft. Twee wetten zijn aangepast waaronder de Wet Gelijke Behandeling van Mensen met een Handicap of Chronische Ziekte en de Kieswet. De WGBMH/CZ⁸ verbiedt discriminatie op grond van handicap of chronische ziekte in verschillende domeinen van het maatschappelijk leven. In de Kieswet⁹ staat dat per 1 januari 2019 stemlokalen voor iedereen met een fysieke beperking toegankelijk moeten zijn. Alle stemlokalen moeten toegankelijk en passend ingericht zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Dit staat ook in het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

Er staan enkele belangrijke punten in dit verdrag met betrekking tot mensen met auditieve beperking. Toegankelijkheid is een van de grondbeginselen genoemd in artikel 3 VN-verdrag Handicap en is als recht opgenomen in artikel 9. De overheid moet passende maatregelen nemen om toegankelijkheid voor mensen met een beperking op voet van gelijkheid met anderen te garanderen, waaronder toegankelijkheid van informatie en communicatie.¹⁰ Gelijke toegang kan worden gerealiseerd door te zorgen voor de beschikbaarheid van ondertiteling en de inzet van gebarentolken, zodat mensen het ook in Nederlandse Gebarentaal kunnen volgen. Ook moeten stemlokalen en overheidsvoorzieningen toegankelijk zijn, met aanpassingen gericht op het ondersteunen van dove en slechthorende mensen. In het Verdrag is ook vastgelegd dat een nationale gebarentaal ook een taal is en dat hiermee toegankelijkheid gewaarborgd kan worden (artikelen 2 en 9).

Artikel 29 van datzelfde verdrag dekt de politieke participatie van mensen met een beperking. Er moet aandacht zijn voor de dovencultuur en NGT bij overheidscampagnes en voorlichtingsmateriaal. Het verdrag moedigt politieke partijen aan om NGT te gebruiken in hun communicatie- en voorlichtingsmaterialen, zodat deze toegankelijk zijn voor alle burgers, inclusief NGT-gebruikers.¹¹ Politieke partijen dienen ervoor te zorgen dat informatie over hun standpunten en verkiezingsdebatten toegankelijk is voor NGT-gebruikers. Dit houdt in dat zij moeten overwegen om tolken NGT in te zetten tijdens verkiezingsdebatten en andere openbare evenementen, zodat dove en slechthorende

⁷ Ministerie van Algemene Zaken. (2023b, oktober 24). *VN-verdrag handicap*. Rechten van Mensen met een Beperking | Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechten-van-mensen-met-een-handicap/positie-mensen-met-een-beperking-verbeteren-vn-verdrag-handicap#:~:text=Sinds%202016%20geldt%20het%20VN,mensen%20met%20een%20beperking%20verbetert>

⁸ Wetten.nl - Regeling - Wet gelijke behandeling op grond van handicap van chronische ziekte - BWBRO014915. (2017, 1 januari). <https://wetten.overheid.nl/BWBRO014915/2017-01-01>

⁹ Wetten.nl - Regeling - Kieswet - BWBRO004627. (2023, 20 juni). <https://wetten.overheid.nl/BWBRO004627/2023-06-20>

¹⁰ Roosmalen, M. S. (2020). De effecten van de coronamaatregelen voor mensen met een beperking vanuit een juridisch oogpunt. *Handicap & Recht*, 4(2), 35–40. <https://doi.org/10.5553/henr/246893352020004002002>

¹¹ United Nations Convention on the Rights of People with Disabilities (trad in Nederland in werking per 14 juli 2016) https://wetten.overheid.nl/BWBV0004045/2006-12-13#Verdrag_1_Verdragtekst_Artikel29

kiezers goed geïnformeerd kunnen worden. Ook moet belangrijke overheidsinformatie, zoals over verkiezingen, toegankelijk zijn in NGT.

2.1.2 *Wet erkenning Nederlandse Gebarentaal*

Hoewel de Nederlandse Gebarentaal (NGT) al sinds het onderzoek van Tervoort is bewezen als een echte taal, is deze pas sinds 1 juli 2021 een officiële taal.¹² Dit verplicht de overheid om het gebruik van NGT in onder andere het bestuurlijk verkeer te bevorderen. Overheidsdiensten zouden daarom, waar nodig, tolken NGT moeten kunnen inzetten¹³ of andere voorzieningen treffen om communicatie in NGT mogelijk te maken. Artikel 3, lid 2 van de Wet erkenning Nederlandse Gebarentaal stelt dat er in samenspraak met provincies, gemeenten, waterschappen en andere overheidsorganen gewerkt moet worden aan de implementatie van NGT.¹⁴ Dit artikel is op het moment van schrijven nog niet in werking getreden.

Hoewel deze wet zich beperkt tot de plichten van de overheid, hebben andere organisaties, zoals politieke partijen, ook de morele plicht om NGT als de derde landstaal te gebruiken als vorm van communicatie in hun uitingen zoals verkiezingsprogramma's.

2.2 Stemlocaties

Op de website van rijksoverheid.nl staat een document over actieplan Toegankelijk Stemmen¹⁵. Dit actieplan heeft als doel de toegankelijkheid van de verkiezingen te verbeteren, met name voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2022. Het plan is opgesteld door verschillende organisaties in Nederland, waaronder het Ministerie van BZK.

In het actieplan wordt duidelijk aangegeven dat de organisaties de toegankelijkheid van de stemlokalen willen verbeteren, informatie over stemmen beter begrijpelijk willen maken voor iedereen, leden van het stembureau beter willen informeren en politieke partijen willen stimuleren om begrijpelijk te spreken en schrijven in hun verkiezingscampagne.

"In sommige gemeenten is er een gebarentolk (NGT) aanwezig op het stembureau. Of er is een stembureau lid dat Nederlandse Gebarentaal spreekt. In andere gemeenten kunt u op het stembureau videobellen met een gebarentolk op afstand."¹⁶ Bij de gemeenteraadsverkiezingen 2022 hadden enkele gemeenten stembureaus met gebarentolken of dove/slechthorende stembureauleden.¹⁷ Met behulp van de checklist Toegankelijkheid¹⁸ kunnen gemeenten controleren of hun stemlokalen voldoen aan de eisen van toegankelijkheid. Echter, in deze checklist wordt niets vermeld over de toegankelijkheid voor doven.

¹² Ministerie van Algemene Zaken. (2024, 17 juli). De Nederlandse gebarentaal (NGT). Erkende Talen | Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/de-nederlandse-gebarentaal-ngt>

¹³ Stichting RTGS. (Z.d.). *Strategie RTGS 2024-2028*.

https://www.stichtingrtgs.nl/Portals/0/adam/Inhoud/uM7vMiyKdka5_ZrrNeDfw/Tekst/Strategie%20RTGS%202024-2028%20-%20definitief.pdf
¹⁴ Kamerstuk 36410-VII, nr. 79 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen. (2023, 17 november). <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-36410-VII-79.html>

¹⁵ Ministerie van Algemene Zaken. (2023, 8 maart). *Actieplan Toegankelijk stemmen*. Rapport | Rijksoverheid.nl.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/documenten/rapporten/2020/06/15/actieplan-toegankelijk-stemmen>

¹⁶ Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2024, 5 juni). *Wat is er bij verkiezingen geregeld voor kiezers met een beperking?* Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/vraag-en-antwoord/kiezers-met-beperking>

¹⁷ De Jong, M. (2023, 26 januari). *Hoe toegankelijk zijn de verkiezingen voor de gemeenteraden?* Doof. <https://www.doof.nl/samenleving-maatschappij/hoe-toegankelijk-zijn-de-gemeenteraadsverkiezingen/>

¹⁸ Ministerie van Algemene Zaken. (2022, 23 juni). Toegankelijke stemlocaties: checklist voor gemeentemedewerkers. Formulier | Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/documenten/formulieren/2020/09/30/toegankelijke-stemlocaties-checklist-voor-gemeentemedewerkers>

2.3 Politieke partijen

Voor politieke partijen is een handreiking Toegankelijke Verkiezingsuitingen¹⁹ gemaakt. In dit document staat op pagina vier informatie over toegankelijke video's en filmpjes voor doven en slechthorenden. Hierin staat een tip dat filmpjes voor doven en slechthorenden juist toegankelijk worden door ondertiteling toe te voegen. Voor dove en slechthorende mensen met Nederlandse Gebarentaal als hun eerste taal is het echter van belang dat de video's naar Nederlandse Gebarentaal worden vertaald. Het liefst door dove vertalers. Op deze manier worden video's en filmpjes nog toegankelijker.

Ook staan op pagina vijf van die handreiking een paar tips wat partijen kunnen doen om rekening te houden met deelnemers met een auditieve beperking tijdens live verkiezingsevenementen. Bij dit gedeelte staan duidelijke punten waar de politieke partijen rekening mee kunnen houden. Bijvoorbeeld dat er goed met de deelnemers die gebruik maken van gebarentolk(en) wordt afgestemd waar ze gaan zitten. Zo kan men ervoor te zorgen dat deelnemers de tolk(en) goed kunnen zien. Ook is het van belang dat men niet door elkaar praat, want dan kan de tolk dit niet goed meer volgen en dus niet goed vertalen. Dit heeft tot gevolg dat de persoon die gebruik maakt van een tolk om een dialoog te volgen uitgesloten wordt van het groepsgesprek zowel op het niveau van proces als op inhoud. Voor doven en slechthorenden die geen gebarentaal beheersen kan gebruik worden gemaakt van een schrijftolk, is het laatste advies dat aan politieke partijen wordt gegeven.

¹⁹ Ministerie van Algemene Zaken. (2022, November 8). *Handreiking toegankelijke verkiezingsuitingen voor politieke partijen*. Brochure | Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/documenten/brochures/2021/11/04/handreiking-toegankelijke-verkiezingsuitingen-voor-politieke-partijen>

WAT ZIJN DE ERVARINGEN VAN MENSEN, DIE DOOF OF SLECHTHOREND ZIJN, BINNEN HET VERKIEZINGSPROCES (VOOR, TIJDENS EN NA DE VERKIEZINGEN)?

De eerste deelvraag richt zich op een analyse van de antwoorden die door de respondenten zijn gegeven via de vragenlijst. Op basis van de resultaten wordt een overzicht geboden van de ervaringen van de doelgroep.

Met behulp van enquête is informatie verzameld over de ervaringen van doven en slechthorenden. Uiteindelijk hebben 123 respondenten antwoorden gegeven op de vragenlijst. In dit hoofdstuk worden de meest relevante antwoorden geanalyseerd om de deelvraag te beantwoorden. Een uitwerking van de antwoorden en de volledige vragenlijst, inclusief informatie over de achtergrond van de respondenten, zijn terug te vinden in de bijlage.

De resultaten worden vanuit verschillende perspectieven gepresenteerd, waarbij de subjectieve ervaringen duidelijk in beeld worden gebracht op een objectieve manier. Deze deelvraag wordt beantwoord door de antwoorden op te splitsen in de volgende categorieën: informatie over de respondenten, stemmen in stembureaus, toegankelijkheid van informatie, en wensen en behoeften.

3.1 Informatie over de respondenten

In dit deel wordt informatie over de respondenten gepresenteerd. Zo laat figuur 3.1^{20*} zien hoe de respondenten zichzelf identificeren, waarbij de meerderheid zichzelf als doof omschrijft. Verder blijkt dat het merendeel van de respondenten tweetalig is. Dit is terug te zien in het cirkeldiagram dat de moedertaal van de respondenten weergeeft.

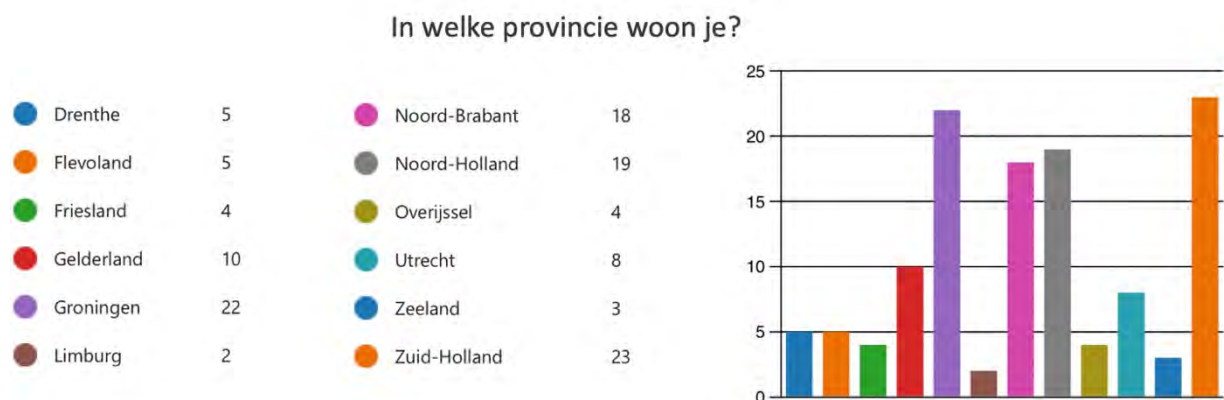

Figuur 3.1 Gehoorstatus en moedertaal van respondenten

Wat betreft moedertaal ziet de verdeling er als volgt uit: 32% communiceert uitsluitend in Nederlandse Gebarentaal (NGT), 21% gebruikt gesproken of geschreven Nederlands, en 41% hanteert zowel NGT als gesproken of geschreven

²⁰ * Een cochleair implantaat (CI) is een gehoorprothese die in het binnenoor wordt geïmplanteerd en spraak en geluiden via elektrische prikkels direct naar de gehoorzenuw stuurt.

Nederlands. Tot slot geeft 5% aan een andere moedertaal te hebben. Het grootste deel van de respondenten beheerst dus Nederlandse Gebarentaal.

Figuur 3.2 Verdeling van respondenten per provincie

In figuur 3.2 is de verdeling als volgt: uit Drenthe en Flevoland komt elk 4% van de respondenten, uit Friesland 3%, uit Gelderland 8%, en uit Groningen 18%. Verder komt 2% van de respondenten uit Limburg, 15% uit Noord-Brabant, 15% uit Noord-Holland, en 3% uit Overijssel. Uit Utrecht komt 6% van de respondenten, uit Zeeland 2%, en de grootste groep, 19% komt uit Zuid-Holland.

Van de 123 respondenten geven 120 aan dat ze ooit hebben gestemd, terwijl drie aangeven dit nooit te hebben gedaan. Bij een meerkeuzevraag (figuur 3.3), waarbij respondenten meer opties kunnen selecteren, voelde het merendeel van de stemmers zich verplicht om gebruik te maken van hun stemrecht. De meerderheid wilde stemmen om verschillende redenen, zoals het belangrijk vinden om hun stemrecht te benutten, invloed te hebben op overheidsbeleid en op te komen voor de belangen van doven en slechthorenden.

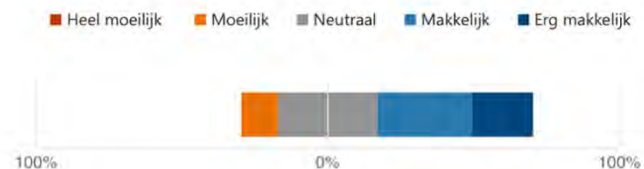
Figuur 3.3 Stemgedrag en motivaties van respondenten

2% (3 respondenten) heeft niet gestemd, en zij gaven verschillende redenen voor hun beslissing. Eén respondent van deze drie vindt dat stemmen te veel moeite kost, dat zijn stem toch geen verschil maakt en dat hij geen tijd had. Een andere respondent geeft aan niet in de politiek te geloven. De derde respondent vermeldt onder “Andere” dat zij niet mag stemmen.

3.2 Stemmen in stembureaus

Hoewel deze stemmers het belangrijk vinden om te stemmen, ervaren sommigen het verkiezingsproces als dove of slechthorende soms als uitdagend, zoals geïllustreerd in figuur 3.4. Geen enkele respondent vond het proces zeer moeilijk, maar 12,5% ervoer het als enigszins moeilijk. Daarnaast staat 34,2% van de respondenten neutraal tegenover hun ervaring met het verkiezingsproces. Een kleine meerderheid van de respondenten vindt het verkiezingsproces echter makkelijk (32,5%) of zelfs erg makkelijk (20,8%).

Hoe ervaren je het proces van stemmen als dove of slechthorende?

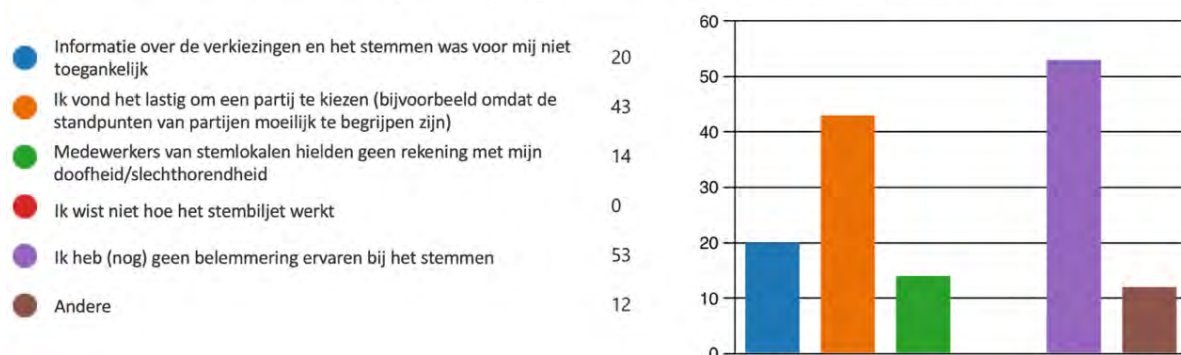

Figuur 3.4 Ervaring van respondenten met het verkiezingsproces

Sommige doven en slechthorenden ervaren belemmeringen bij het stemmen. Gelukkig geeft 37% aan dat zij geen belemmeringen ondervinden (figuur 3.5). De overige respondenten benoemen echter diverse obstakels. Zo ervaart 35% moeilijkheden bij het kiezen van een partij, waarbij zij aangeven dat het lastig is om de standpunten van verschillende politieke partijen goed te begrijpen. Dit wijst erop dat er uitdagingen zijn bij het begrijpen van partijprogramma's, of dat de informatie niet op een toegankelijke manier wordt aangeboden.

Daarnaast geeft 14% aan dat de informatie over de verkiezingen en het stemmen vaak ontoegankelijk is. Verder meldt 11% dat medewerkers van stembureaus geen rekening houden met hun doofheid of slechthorendheid, wat wijst op onvoldoende aandacht voor de specifieke communicatiebehoeften van deze groep. Tot slot geeft 10% van de respondenten, onder de optie 'Andere', aan dat debatten tussen verschillende politieke partijen niet ondertiteld worden, wat voor hen een belemmering vormt bij het verkrijgen van de juiste informatie om een weloverwogen keuze te maken.

Welke belemmering ervaar je bij het stemmen als dove of slechthorende?

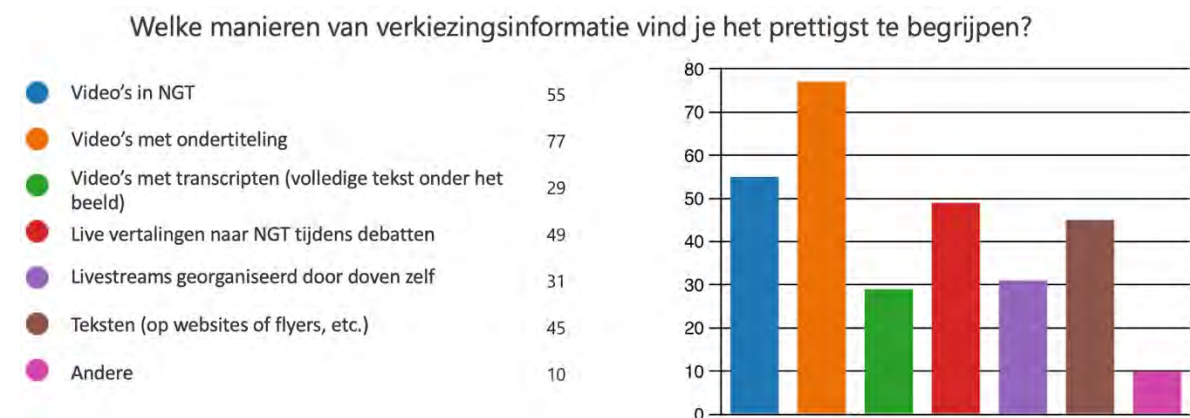

Figuur 3.5 De belemmeringen dat respondenten hebben ervaren tijdens het stemmen

3.3 Toegankelijkheid van informatie

Eerder gaven de respondenten aan dat de informatie over de verkiezingen en het stemmen vaak ontoegankelijk is. Daarnaast vinden ze het lastig om een partij te kiezen, omdat ze aangeven moeite te hebben met het begrijpen van de standpunten van de politieke partijen. Dit kan erop wijzen dat ze de partijprogramma's op een andere manier interpreteren, of dat de informatie niet toegankelijk genoeg wordt aangeboden voor doven en slechthorenden. Daarom is aan de respondenten gevraagd op welke manier zij verkiezingsinformatie het liefst ontvangen.

3.3.1 Manieren van verkiezingsinformatie

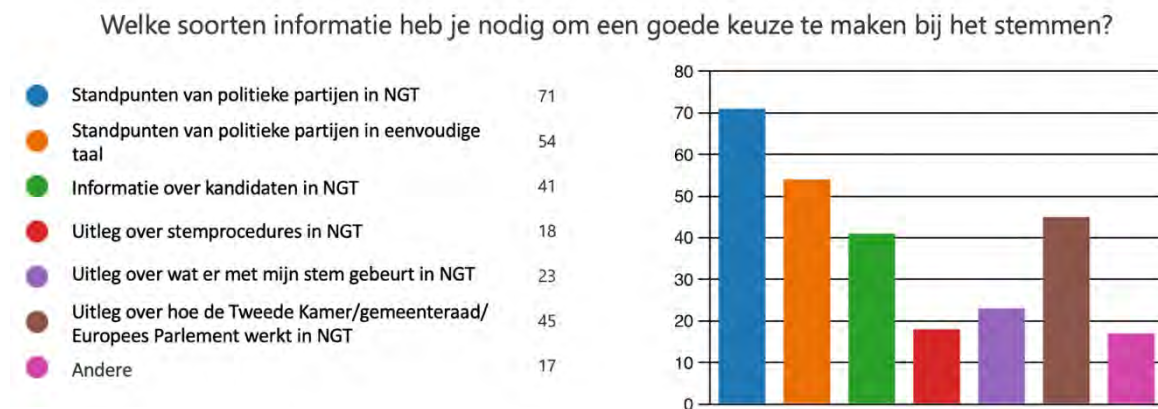

Figuur 3.6 Voorkeursmanieren voor het begrijpen van verkiezingsinformatie onder respondenten

Uit deze meerkeuzevraag (figuur 3.6) blijkt dat een veelvoorkomende voorkeur voor het begrijpen van verkiezingsinformatie het gebruik van video's met ondertiteling is (62%). Daarnaast geeft 45% de voorkeur aan video's in Nederlandse Gebarentaal (NGT). Ook live vertalingen naar NGT tijdens debatten worden door 40% als een prettige manier van informatieoverdracht ervaren. Livestreams die worden georganiseerd door doven zelf hebben de voorkeur van 25%.

Daarnaast vindt 37% van de respondenten het prettig om verkiezingsinformatie in geschreven vorm te ontvangen, zoals via websites of flyers. Video's met transcripties, waarbij een volledige tekst onder het beeld wordt weergegeven, worden door 24% als prettig ervaren. Over het algemeen blijkt dat ondertitelde video's als essentieel worden gezien om de informatie goed te begrijpen. Als aanvulling geeft 8% van de respondenten bij de optie 'Andere' aan dat ze het prettig vinden als ruim van tevoren bekend wordt gemaakt wanneer livestreams, debatten of andere live-informatiesessies plaatsvinden, zodat er op tijd gebarentolken geregeld kunnen worden.

Ook werd gevraagd welke soorten informatie de respondenten nodig hebben om een weloverwogen keuze te kunnen maken tijdens het stemmen. Dit is een meerkeuzevraag, waardoor respondenten meerdere opties kunnen selecteren (figuur 3.7).

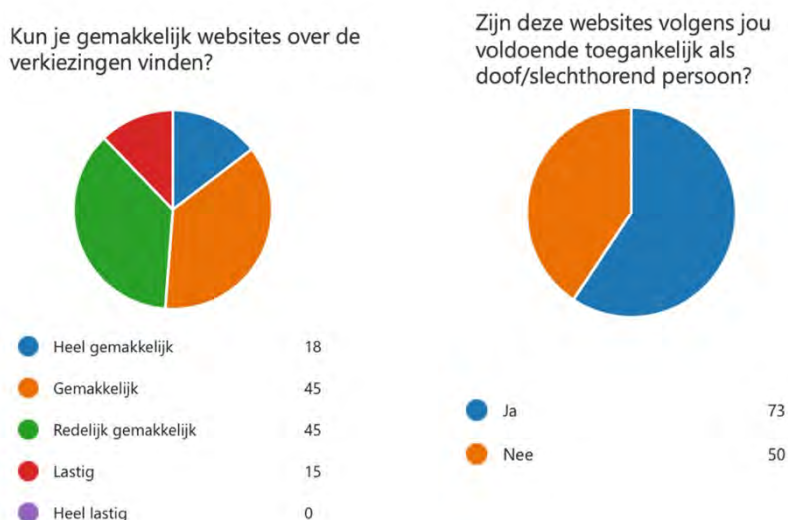

Figuur 3.7 Soorten informatie voor het maken van stemkeuze

Een groot aantal respondenten (58%) gaf aan dat zij behoefte hebben aan informatie over de standpunten van politieke partijen in NGT. Daarnaast heeft 44% de voorkeur voor de standpunten van politieke partijen gepresenteerd in eenvoudige taal. Verder geeft 33% aan behoefte te hebben aan informatie over kandidaten in NGT. Volgens hen is de informatie over de kandidaten nodig voor het maken van een goede keuze. Ook uitleg over hoe de Tweede Kamer/gemeenteraad/Europees Parlement werkt in NGT kwam naar voren als gewenste informatiebron (37%). Uitleg over stemproducers in NGT wordt door 15% als noodzakelijk beschouwd, terwijl 19% een uitleg wil over wat er met hun stem gebeurt in NGT. Bij “Andere” gaven respondenten (14%) vergelijkbare antwoorden, zoals het verkrijgen van informatie over partijstandpunten in NGT en met ondertiteling. Sommigen benadrukten het belang van het aanpassen van het taalniveau. Over het algemeen kwam naar voren dat het overdragen van informatie via NGT en in eenvoudige taal als het meest belangrijk wordt gezien door deze groep.

3.3.2 Websites over verkiezingen

Met de digitale ontwikkelingen van tegenwoordig zijn er allerlei stemhulpen te vinden op internet, maar ook op de websites van politieke partijen waar mensen kunnen onderzoeken op welke partijen ze uiteindelijk willen stemmen. Aan de respondenten werd gevraagd of ze gemakkelijk websites over de verkiezingen kunnen vinden.

Figuur 3.8 Ervaren toegankelijkheid van verkiezingswebsites door respondenten

Wat betreft het gemak van het vinden van websites, geeft 15% aan dat zij het heel gemakkelijk vinden, terwijl 37% dit als gemakkelijk beschouwt. Eveneens geeft 37% aan dat zij het redelijk gemakkelijk vinden om de websites te vinden. Een klein percentage van 12% vindt het lastig.

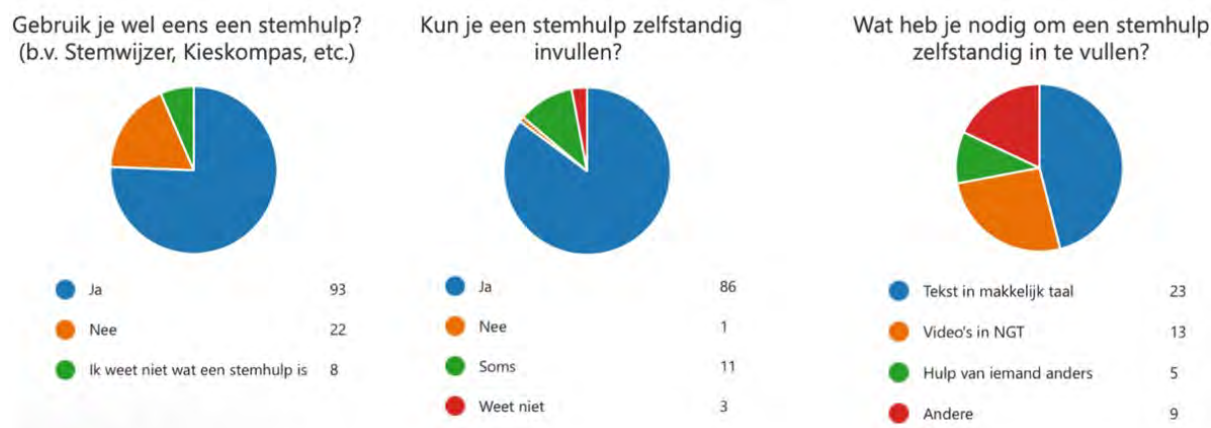
Met betrekking tot de toegankelijkheid van deze websites, antwoordde 59% dat zij deze als voldoende toegankelijk beschouwen, terwijl 41% aangeeft dat dit niet het geval is.

De redenen dat deze websites niet voldoende toegankelijk zijn, heeft de respondenten bij een open vraag toegelicht. Hieruit blijkt dat dit komt door het gebruik van ingewikkelde taal, het ontbreken van video's in NGT, en het gebrek aan ondertiteling bij video's. Een veelgenoemd probleem is dat de geschreven teksten op de websites als te complex worden ervaren. Respondenten geven aan dat de teksten vaak op een te hoog taalniveau zijn geschreven. Dit maakt het voor dove en slechthorende mensen, met name degenen die NGT als eerste taal hebben of een lager leesniveau hebben, moeilijk om de informatie te begrijpen.

Door het gebrek aan ondertiteling en NGT-video's vinden respondenten het moeilijk om goed geïnformeerd te worden over standpunten van politieke partijen. Ze ervaren de taal van deze informatie vaak als te formeel en abstract.

Een ander punt dat naar voren komt, is de vindbaarheid van informatie op de websites. Veel respondenten geven aan dat het lastig is om snel bij de juiste informatie te komen, omdat de structuur van de websites ingewikkeld is en het nodig is om meerdere keren door te klikken. Dit zorgt ervoor dat de informatie niet altijd toegankelijk of gemakkelijk te vinden is.

Naast verkiezingswebsites zijn er ook stemhulpen zoals Stemwijzer en Kieskompas, die kiezers ondersteunen bij het maken van hun stemkeuze. Er is gevraagd of de respondenten in staat zijn deze websites zelfstandig in te vullen en welke ondersteuning zij nodig hebben om dit proces zelfstandig te kunnen doorlopen.

Figuur 3.9 Gebruik en toegankelijkheid van stemhulpen onder respondenten

Van de 123 respondenten geeft een grote meerderheid van 76% aan wel eens een stemhulp te gebruiken, terwijl 18% aangeeft dit niet te doen. Acht respondenten geven aan dat ze niet weten wat een stemhulp is.

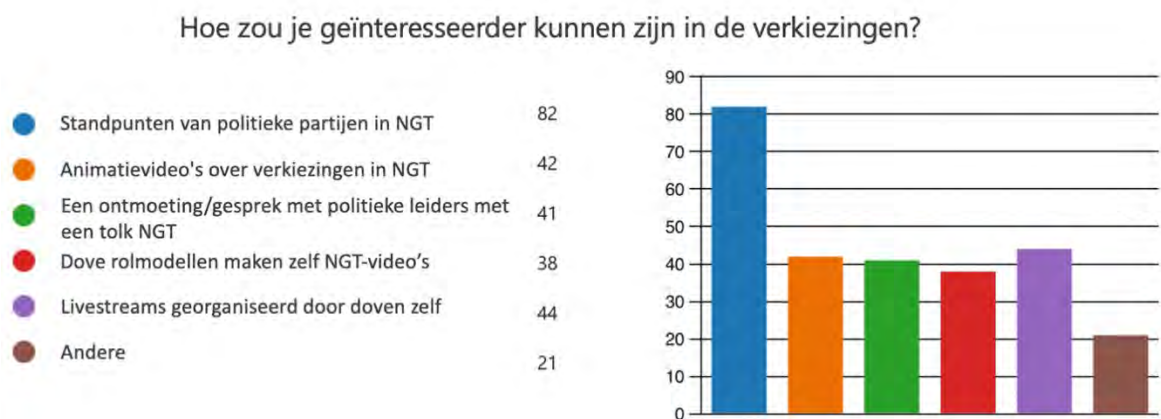
Met betrekking tot het zelfstandig invullen van een stemhulp antwoordt 85% van 101 respondenten dat zij dit kunnen. Slechts 1% geeft aan dit niet zelfstandig te kunnen doen, en 9% geeft aan dit soms te kunnen en 2% geeft aan niet te

weten of ze dit zelfstandig kunnen invullen. Het blijkt dat niet alle dove en slechthorende mensen deze websites volledig zelfstandig kunnen invullen.

Ten aanzien van de ondersteuning die nodig is om een stemhulp zelfstandig in te vullen, geeft 19% aan behoefte te hebben aan tekst in eenvoudige taal, 11% heeft voorkeur voor video's in NGT, terwijl 4% aangeeft hulp van iemand anders nodig te hebben. Dit laat zien dat deze websites, die juist bedoeld zijn om alle kiezers te ondersteunen bij hun stemkeuze, niet voor iedereen toegankelijk zijn. Bij "Andere" geven respondenten aan behoefte te hebben aan overleg met anderen. Eén respondent vermeldt daarnaast regelmatig zelfstandig het nieuws te volgen, zowel online als via de papieren krant.

3.3.3 Interesse in verkiezingen

Om te onderzoeken op welke manieren de respondenten zich meer betrokken en geïnteresseerd zouden kunnen voelen in de verkiezingen, is gevraagd welke communicatiemiddelen en -strategieën hen zouden kunnen aanspreken, zodat zij beter geïnformeerd en gemotiveerd kunnen deelnemen aan het democratisch proces.

Figuur 3.10 Voorkeursmethoden voor het vergroten van interesse in verkiezingen onder respondenten

67% van de respondenten geeft aan dat standpunten van politieke partijen in NGT hen zou helpen om meer interesse te ontwikkelen. Dit wijst op een duidelijke behoefte aan toegankelijke informatie in hun eigen taal. Daarnaast ziet 34% in video's, zoals animatievideo's in NGT, een kans om verkiezingsinformatie op een meer begrijpelijke en aantrekkelijke manier over te brengen.

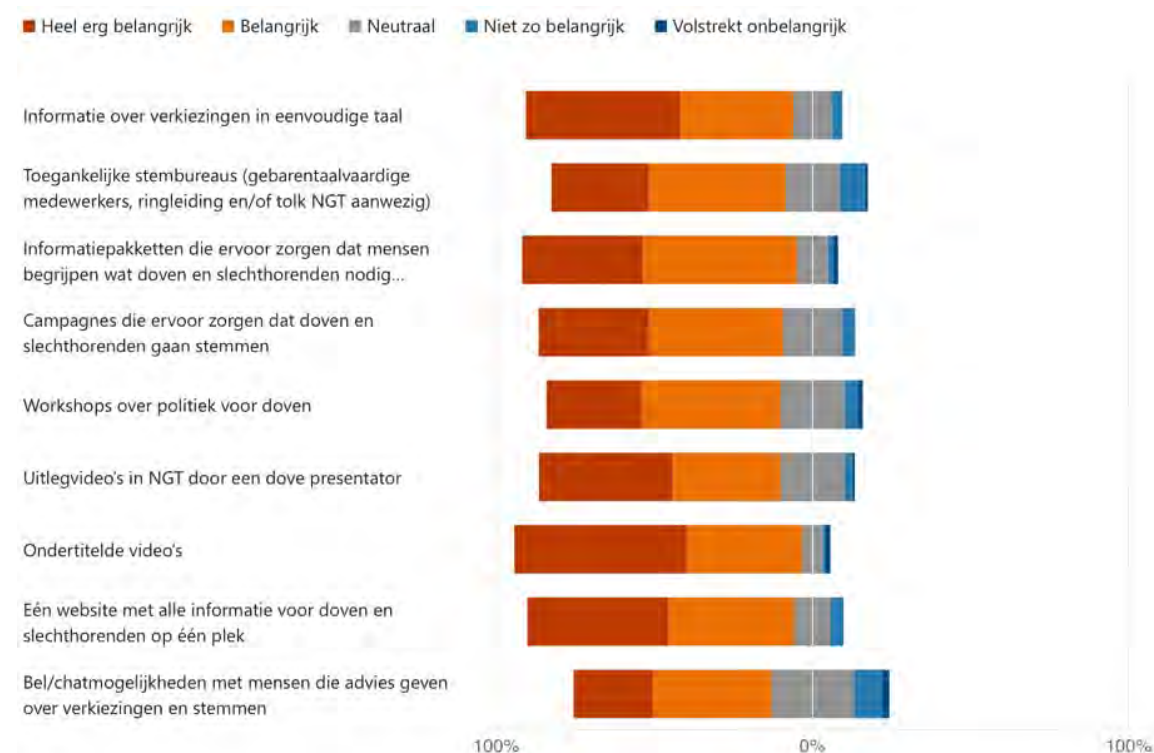
Verder geeft 33% van respondenten de voorkeur aan directe interactie met politieke leiders, ondersteund door een tolk NGT. Het idee van dove rolmodellen die zelf NGT-video's maken, spreekt 31% van respondenten aan. Dit wijst erop dat persoonlijke ontmoetingen en het gebruik van video's in gebarentaal kunnen helpen om de standpunten van politieke duidelijker over te brengen. Livestreams, georganiseerd door doven zelf (36%), worden eveneens als een nuttige manier gezien om verkiezingsinformatie te delen.

Tot slot geeft 17% van de respondenten bij de optie "Andere" aan dat zij al voldoende geïnteresseerd zijn in de politiek. En geven zij aan dat zij graag ondertiteling zouden willen ontvangen bij het verkrijgen van informatie en tijdens de debatten.

3.4 Wensen en behoeften

3.4.1 Veranderingen

Hier wordt gekeken welke veranderingen de respondenten het belangrijkst vinden om meer betrokken te raken bij verkiezingen en stemprocessen. Er werd gepeild naar verschillende aspecten van toegankelijkheid en informatievoorziening, met een nadruk op de voorkeuren en behoeften van deze doelgroep. In de bijlage bij het stukje resultaten zijn de exacte percentages van deze overzicht te vinden.

Figuur 3.11 Peiling van verschillende aspecten van toegankelijkheid en informatievoorziening

Veel respondenten geven aan dat duidelijke, begrijpelijke informatie een grote rol speelt in hun vermogen om volledig geïnformeerd deel te nemen aan verkiezingen. Het gebruik van eenvoudige taal maakt informatie over politieke partijen, standpunten en stemprocedures beter toegankelijk voor deze groep, wat hen helpt bij het maken van een weloverwogen keuze. Daarnaast is de toegankelijkheid van stembureaus een belangrijk onderwerp. Vooral dat er op stembureaus medewerkers aanwezig zijn die gebarentaalvaardig zijn, dat er ringleidingen beschikbaar zijn, of dat er tolken NGT aanwezig zijn, wordt als zeer waardevol beschouwd.

Ook informatiepakketten die uitleggen wat doven en slechthorenden nodig hebben tijdens verkiezingen worden als belangrijk gezien. Deze pakketten zijn niet alleen waardevol voor de doelgroep zelf, maar ook voor de bredere samenleving, om meer begrip te creëren voor de specifieke obstakels die doven en slechthorenden kunnen ervaren bij het stemmen. Daarnaast komt naar voren dat ondertitelde video's voor veel mensen een belangrijke vorm van informatievoorziening zijn.

Tot slot wordt het idee van een centrale website, waar alle verkiezingsinformatie specifiek voor doven en slechthorenden te vinden is, zeer positief ontvangen. Deze website zou dienen als een duidelijke, toegankelijke bron voor alles wat zij nodig hebben om het stemproces te begrijpen en te volgen, zonder dat zij informatie van verschillende, mogelijk ontoegankelijke, bronnen hoeven te verzamelen.

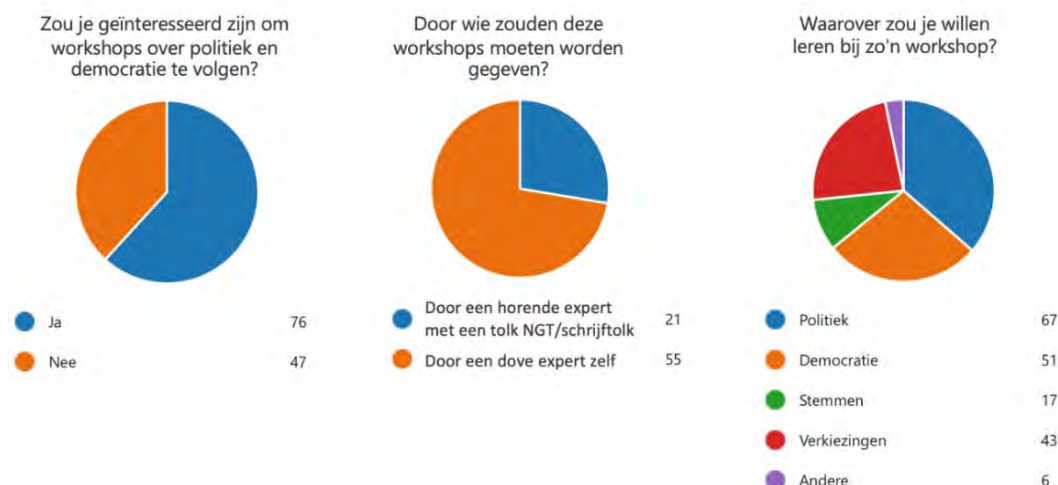
De behoefte aan duidelijke, eenvoudige communicatie, goed toegankelijke stembureaus en een centrale website met alle benodigde informatie springen eruit als de veranderingen die door de respondenten als het meest belangrijk worden beschouwd.

Sommige respondenten hebben antwoord gegeven op de vraag of ze nog andere ideeën hebben. De ideeën die ze hebben gedeeld zijn als volgt:

- “Meer up to date info in NGT. Veel proces info is al aanwezig in gebarentaal, maar de laatste politieke ontwikkelingen moeten snel vertaald worden in NGT. Goed om in de laatste dagen voor verkiezingen meer tolken in te zetten en in te zetten op toegankelijkheid”,
- “Politiek moet meer bewust worden van de noodzaak om doven bij te betrekken in Nederland. In het buitenland zien we dove Kamerleden, wat de afstand ook verkleint.”,
- “Het verplicht invoeren van de wensen om optimaal deel te nemen in de politiek via wettelijke aanspraak. Met name uitgebreider ondertitelingen, meer inzetbaar van tolken voor doofblinden, en andere doven met nevenhandicap. Doven moeten meer informatie krijgen in Woord & Gebaar over politiek. Politiek kan leuk zijn, dan moet beter gepropageerd worden door doven en slechthorenden en anderen.”,
- “Vanuit dovengemeenschap moeten er informatiebijeenkomst/workshop/debatavond komen om doven bij politiek te betrekken. Op deze manier wordt er meer bewustzijn gemaakt aan doven over hoe en wat van politiek.”,
- “Partijen moeten - toegankelijke info bieden - radioprogramma's met transcript - sociaal met ondertiteling - Debatten met ondertiteling + NGT - partijbijeenkomsten toegankelijk met tolken + schrijftolken - ontmoetingen met partijmensen - makkelijk contact met partijen - vriendelijk ontvangst gastvrij - doof vriendelijke bijeenkomsten.”

3.4.2 Workshops

Ook werd onderzocht of respondenten geïnteresseerd zijn in het volgen van workshops over politiek en democratie.

Figuur 3.12 Interesse en voorkeuren voor workshops over politiek en democratie onder respondenten

Uit de resultaten blijkt dat 62% van de respondenten interesse heeft in het volgen van workshops over politiek en democratie. 45% geeft de voorkeur aan een workshop gegeven door een dove expert. In tegenstelling daarmee geeft 17% aan dat zij het liever hebben dat een horende expert de workshop leidt, met daarbij een tolk NGT of schrijftolk.

Daarnaast is gevraagd waar de respondenten tijdens deze workshops meer over willen leren. Hieruit blijkt dat 54% geïnteresseerd is in het onderwerp politiek, gevolgd door 41% die meer willen leren over democratie. 14% geeft aan meer te willen leren over stemmen, terwijl 35% aangeeft geïnteresseerd te zijn in de thema's van verkiezingen.

Tot slot geeft 5% onder "Andere" aan geïnteresseerd te zijn in andere onderwerpen, zoals de verschillen tussen linkse en rechtse partijen, samenwerking tussen partijen, en de dynamiek tussen coalitie en oppositie. Ook zijn zij geïnteresseerd in inzichten in de opvattingen en denkbelden van andere politieke partijen.

3.5 Conclusie

Het grootste deel van de respondenten beheerst vaardigheden in Nederlandse Gebarentaal (NGT). De toegankelijkheid voor doven en slechthorenden kan worden verbeterd door verkiezingsinformatie in eenvoudige taal en NGT aan te bieden. Deze suggestie wordt door veel respondenten als zeer belangrijk ervaren. Het is daarom van groot belang dat dit daadwerkelijk wordt uitgevoerd.

In hoofdstuk 5 staan uitgebreide aanbevelingen over hoe deze ideeën concreet kunnen worden uitgevoerd.

In paragraaf 3.4.1 komt naar voren hoe de respondenten denken over het belang van de voorgestelde verbeteringen. Uit hun antwoorden blijkt dat ondertitelde video's cruciaal zijn, vooral bij politieke debatten. Het is van groot belang dat deze video's van kwalitatieve ondertiteling worden voorzien. Ook voor informatieve video's op de website van de Rijksoverheid is ondertiteling een waardevolle toevoeging. Daarnaast geven sommige respondenten aan dat het wenselijk is als video's in NGT ook ondertiteling bevatten. Dit helpt tweetalige mensen om de inhoud optimaal te begrijpen.

De meerderheid van de respondenten heeft interesse in het volgen van workshops over politiek en democratie. Deze groep wil niet alleen meer leren over politiek, maar ook over hoe de democratie in Nederland functioneert. Uit eerdere vragen blijkt dat een deel van de respondenten moeite heeft met het kiezen van een politieke partij. Het is daarom nuttig om tijdens deze workshops aandacht te besteden aan het vinden en begrijpen van de websites van politieke partijen.

Het organiseren van deze workshops kan mogelijk door ProDemos worden opgepakt. Turkoois is zeker bereid om te helpen bij het toegankelijker maken van deze activiteiten. Van de respondenten geeft een groep van 55 mensen de voorkeur aan een dove expert, vooral voor mensen die NGT goed beheersen. Wanneer er een dove expert wordt ingezet, is het voor slechthorenden toegankelijker als er ook een schrijftolk beschikbaar is. Daarnaast vinden 21 respondenten het prettig als er een horende expert met een tolk NGT of schrijftolk aanwezig is.

WELKE GOEDE VOORBEELDEN VAN EEN TOEGANKELIJKE VERKIEZINGSPROCESSEN KENNEN WE IN NEDERLAND EN EUROPA?

Dit is de tweede deelvraag waarin wordt onderzocht welke goede voorbeelden er in Nederland en Europa bestaan die ervoor zorgen dat doven en slechthorenden voldoende toegang hebben tot verkiezingsinformatie en hoe deze methoden in de praktijk worden toegepast.

4.1 Inzetten van gebarentolken

In Nederland zijn diverse benaderingen ontwikkeld en toegepast om ervoor te zorgen dat verkiezingsinformatie voldoende toegankelijk is voor doven en slechthorenden. Een van de meest opvallende initiatieven is het inzetten van gebarentolken tijdens belangrijke politieke gebeurtenissen en uitzendingen. Zo werden bijvoorbeeld tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2022²¹ gebarentolken ingezet om volledige debatten te vertalen. Deze debatten waren niet alleen voorzien van gebarentaal, maar ook van ondertiteling, wat ze voor de meesten toegankelijk maakte.

Een ander voorbeeld is het debat tussen de Tweede Kamer en het kabinet na Prinsjesdag in 2024. Dit debat werd eveneens voorzien van een gebarentolk en uitgezonden op het extra kanaal NPO Politiek en Nieuws, dat gratis beschikbaar is voor iedereen. Daarnaast wordt de jaarlijkse Troonrede al jaren vertaald naar Nederlandse Gebarentaal. Het initiatief om belangrijke debatten in de Tweede Kamer met behulp van gebarentolken toegankelijk te maken, kwam tot stand dankzij de inzet van Kamerlid Stieneke van der Graaf, in samenwerking met D66 en de PvdA²². Dit toont aan dat er binnen de politiek brede steun is voor de toegankelijkheid van informatie voor doven en slechthorenden.

Tijdens de coronapandemie in 2020 was de standaardinzet van gebarentolken bij persconferenties een belangrijke stap voorwaarts. De bekendheid van gebarentolk Irma Sluis tijdens deze persconferenties zorgde ervoor dat het belang van gebarentaal en de behoeften van de dovengemeenschap meer aandacht kregen. Hierdoor werd het gebruik van gebarentolken tijdens belangrijke politieke communicatie de norm. Dankzij deze initiatieven kunnen doven en slechthorenden belangrijke aankondigingen in real-time volgen.

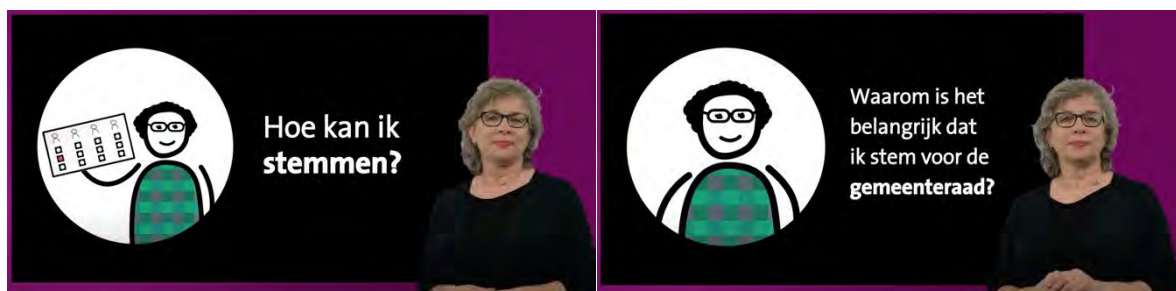
Daarnaast worden gebarentolken ook ingezet bij het maken van voorlichtingsvideo's. Zo heeft de Rijksoverheid bijvoorbeeld een informatieve video gemaakt over hoe je kunt stemmen en hoe het stemmen in een stembureau werkt met een dove tolk NGT²³. Ook ProDemos draagt bij aan de toegankelijkheid door algemene informatie over

²¹ De Wit, O. D. (2022, 14 maart). Gemeenteraadsverkiezingen 2022 bij de NOS - Over NOS. Over NOS. <https://over.nos.nl/nieuws/gemeenteraadsverkiezingen-2022-bij-de-nos/>

²² Webredactie & Christenunie. (2020, 8 september). Gebarentolk bij belangrijke activiteiten en debatten. <https://www.christenunie.nl/nl/blog/2020/09/08/Gebarentolk-bij-belangrijke-activiteiten-en-debatten>

²³ Ministerie van Algemene Zaken. (2024, 23 juli). Waar vind ik informatie over de verkiezingen in Nederlandse Gebarentaal? Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/vraag-en-antwoord/verkiezingen-in-nederlandse-gebarentaal>

verkiezingen aan te bieden. Deze organisatie heeft voor doven en slechthorenden video's gemaakt in NGT. Twee van hun video's leggen uit hoe je kunt stemmen²⁴ en waarom het belangrijk is om je stem uit te brengen²⁵ (zie figuur 4.1).

Figuur 4.1 Video's van ProDemos, vertaald in NGT, die uitleggen "Hoe kan ik stemmen?" en "Waarom is het belangrijk dat ik stem voor de gemeenteraad?".

Overgenomen van de website van ProDemos Lesmateriaal

4.2 Toegankelijkheid van stembureaus in Nederland

In Nederland zijn er gemeenten die aandacht besteden aan de toegankelijkheid van stembureaus voor dove en slechthorende kiezers. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van november 2023 hebben verschillende gemeenten maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat ook deze groep zonder problemen kan stemmen. Voorbeelden hiervan zijn de grote steden zoals Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Arnhem en Groningen. Ook kleinere steden, zoals Leeuwarden, Amersfoort, Meierijstad en Bergschenhoek, hebben stappen ondernomen. Welke maatregelen dit precies zijn, wordt in de volgende paragrafen besproken.

4.2.1 Tolk op afstand en Tolkcontact op locatie

Tolk op Afstand is een maatregel waarbij via videobellen direct contact gelegd kon worden met een online gebarentolk. Hierdoor kunnen doven en slechthorenden hun vragen stellen en hulp krijgen bij het stemmen, net zoals iedereen. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van november 2023 waren er al verschillende steden die deze maatregel toepasten waar tolken aanwezig waren zowel ter plekke als op afstand beschikbaar op bepaalde tijdstippen. Steden zoals Leeuwarden, Nijmegen, Utrecht, Amersfoort (op twee locaties), Amsterdam, Rotterdam, Arnhem, Tilburg, Meierijstad en Bergschenhoek²⁶ hadden deze maatregel al ingevoerd tijdens de Provinciale Staten- en Waterschapverkiezingen van 2023. In Zwolle was op alle stembureaus de mogelijkheid om een digitale gebarentolk te gebruiken²⁷.

4.2.2 Gebarentalige stembureauleden

In sommige gemeenten²⁸ zijn er gebarentalige stembureaus ingericht waar meerdere medewerkers in NGT kunnen communiceren. Groningen had in 2018 de primeur van een volledig doof stembureau waar de voorzitter, vicevoorzitter en andere stembureauleden allemaal doof zijn²⁹. Tijdens de Tweede Kamerverkiezing van 2021 was in Rotterdam een toegankelijk stembureau voor doven gevestigd in het gebouw van de Stichting Welzijn Doven

²⁴ Frederique@prodemos.nl. (2023, 26 januari). *Filmpje met tolk NGT: Hoe kan ik stemmen?* - Lesmateriaal. Lesmateriaal. <https://lesmateriaal.prodemos.nl/leren/video-hoe-kan-ik-stemmen-met-gebarentolk-2/>

²⁵ Frederique@prodemos.nl. (2023b, januari 26). *Filmpje met tolk NGT: Waarom is het belangrijk dat ik stem?* - Lesmateriaal. Lesmateriaal. <https://lesmateriaal.prodemos.nl/leren/video-waarom-is-het-belangrijk-dat-ik-stem/>

²⁶ Stroosnijder, Y. (2023, 28 maart). *Waar waren de gebarentalige stembureaus op 15 maart?*

Doof. <https://www.doof.nl/samenleving-maatschappij/gebarentalige-stembureaus-op-15-maart/>

²⁷ Stembureaus. (Z.d.). Gemeente Zwolle. <https://www.zwolle.nl/stembureaus>

²⁸ De Jong, M. (2023, 28 december). *Tweede Kamerverkiezingen 2023: toegankelijk stemmen in gebarentaal*. Doof. <https://www.doof.nl/algemeen/tweede-kamerverkiezingen-2023-toegankelijk-stemmen-in-gebarentaal/>

²⁹ Van Katwijk, H., Coenegracht, D., Van Der Klauw, J., Veerle Hessels, Angelique Hol, & Stephanie Daudey. (2021). *Handreiking Toegankelijk stemmen*. In *Vereniging van Nederlandse Gemeenten*. https://vng.nl/sites/default/files/2024-04/handreiking_toegankelijk_stemmen.pdf

Rotterdam (SWeDoRo)³⁰. Dit stembureau was speciaal ingericht met voorzieningen voor dove en slechthorende kiezers, zoals een gebarentolk op afstand en gebarentalige stembureauleden³¹.

4.2.3 Informatieve video's in NGT

Naast het toegankelijker maken van de stembureaus heeft bijvoorbeeld de gemeente Den Haag ook algemene informatie over de verkiezingen vertaald naar NGT. Hiervoor zijn twee informatieve video's geproduceerd: één over het stemmen³² en één over het afgeven van een volmacht³³.

4.3 Initiatieven van politieke partijen

In Nederland zijn er honderden politieke partijen, waaronder landelijke, provinciale, gemeentelijke en lokale partijen. Ondanks het grote aantal partijen, doen slechts enkele van hen moeite om verkiezingsinformatie toegankelijker te maken voor dove en slechthorende kiezers en hun boodschappen en programma's voor iedereen begrijpelijk te maken. Tijdens de Tweede Kamerverkiezing van 2023 waren er vier landelijke partijen die ervoor kozen om hun partijprogramma of hun campagnespotjes te laten vertalen naar NGT.

Enkele partijen, zoals GL-PvdA, D66, Volt en BIJ1, noemen het VN-verdrag Handicap in hun programma's en besteden relatief veel aandacht aan mensen met een beperking. Echter, de uitvoering hiervan blijft vaak vaag. Het zorgen voor toegankelijkheid van hun programma's voor doven en slechthorenden verschilt per partij.

Zo heeft de lokale partij Hart in Meierijstad hun verkiezingsprogramma in gebarentaal beschikbaar gesteld³⁴. De PvdA heeft gebarentolken ingezet en hun verkiezingsprogramma, met drie belangrijke speerpunten, vertaald naar gebarentaal³⁵. Ook D66 en de ChristenUnie zetten zich in voor toegankelijkheid. D66 bood een samenvatting van hun verkiezingsprogramma aan in NGT³⁶, terwijl de ChristenUnie hun volledige programma in gebarentaal en eenvoudig Nederlands schrift beschikbaar maakte op hun website³⁷. Andere partijen zoals GroenLinks³⁸ en BBB³⁹ hebben ook stappen ondernomen om hun standpunten in gebarentaal te vertalen.

De Partij voor de Dieren onderscheidt zich door herhaaldelijk initiatieven te nemen om hun standpunten toegankelijk te maken voor dove en slechthorende kiezers. Zo hebben ze meerdere keren video's in gebarentaal geproduceerd, waaronder video's over hun verkiezingsprogramma voor de Gemeenteraadsverkiezingen in 2022, de provinciale staten- en waterschapverkiezingen in 2023, en de Europese Parlementsverkiezingen in 2024⁴⁰.

³⁰ Bea. (2022, 3 augustus). Verkiezingen voor licht verstandelijke beperkten en voor doven. BredeRaad010. <https://bredeRaad-010.nl/nieuws/verkiezingen-voor-licht-verstandelijke-beperkten-en-voor-doven/>

³¹ Waar is mijn stemlokaal - Swedoro. (z.d.). Waar Is Mijn Stemlokaal. <https://waarismijnstemlokaal.nl/s/Rotterdam/aa14be6d63d341f39ba58e21bbd06dd9>

³² Gemeente Den Haag. (2023, 21 november). *Informatieve video stemmen (voor Doven en Slechthorenden in Nederlands Gebarentaal)* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=TRTru1po-3M>

³³ Gemeente Den Haag. (2023b, november 21). *Informatieve video volmacht (voor Doven en Slechthorenden in Nederlands Gebarentaal)* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=WsCsPxOiPNc>

³⁴ Van Voorst, L. (2021, 29 oktober). *Verkiezingsprogramma in gebarentaal - Hart*. Hart. <https://www.hart.ms/verkiezingsprogramma-in-gebarentaal/>

³⁵ *Gebarentaal - PvdA Rijswijk*. (2022, 17 januari). PvdA Rijswijk. <https://rijswijk.pvda.nl/rijswijk-pvda-sterk-sociaalveilig/verkiezingsprogramma/gebarentaal/>

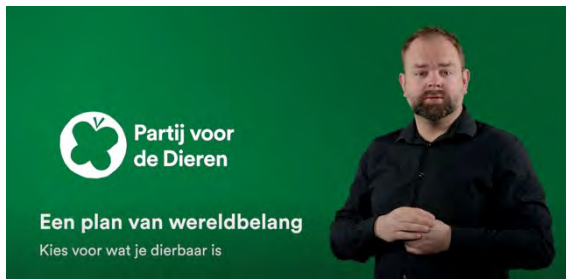
³⁶ D66. (2023, 7 november). *D66 – Het verkiezingsprogramma van D66 in Nederlandse Gebarentaal (NGT)*. <https://d66.nl/verkiezingsprogramma/gebarentaal/>

³⁷ Christenunie. (z.d.). *Verkiezingsprogramma in Nederlandse gebarentaal*. ChristenUnie.nl. <https://www.christenunie.nl/nl/gebarentaal>

³⁸ *Standpunten*. (z.d.). Groningen. <https:// groningen.groenlinks.nl/standpunten>

³⁹ BBB. (2024). *BBB verkiezingsprogramma 2023-2027*. boerbürgerbeweging.nl. <https://boerbürgerbeweging.nl/bbb-verkiezingsprogramma-2023-2027/>

⁴⁰ Your Next Agency. (2024, 2 juli). *Partijprogramma's*. Partij Voor de Dieren. <https://www.partijvoordedieren.nl/partijprogrammas>

Figuur 4.2 Deze video, geplaatst door de Partij voor de Dieren, presenteert het verkiezingsprogramma voor de Europese Parlementsverkiezingen in NGT. De vertaling is verzorgd door Turkoois.

Overgenomen van Partij voor de Dieren. (2024, 13 mei). Verkiezingsprogramma in gebarentaal – Europese Parlementsverkiezingen 2024 [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=6iCNa2Ln2eQ>

4.4 Maatregelen in Europese landen

Het onderzoeksteam heeft via de Europese Unie van Doven (EUD) contact gezocht met lid organisaties uit 32 verschillende landen in Europa. We hebben gevraagd hoe ze ervoor zorgen dat dove en slechthorende mensen voldoende informatie krijgen over verkiezingen. Uiteindelijk hebben 6 landen via e-mail gereageerd.

Deze antwoorden bieden goede inzichten en kunnen worden gebruikt om de maatregelen in die landen te vergelijken met die van Nederland.

4.4.1 Luxemburg

In Luxemburg laat de organisatie Solidarität mit Hörgeschädigten weten dat sommige partijen tijdens hun informatiesessies gebruikmaken van gebarentolken, wat de informatievoorziening voor dove en slechthorende kiezers verbetert. Daarnaast is er uitgebreide informatie beschikbaar over de toegankelijkheid van stembureaus en andere verkiezing gerelateerde aspecten voor mensen met een beperking, wat bijdraagt aan een meer toegankelijke en inclusieve verkiezingssituatie.

4.4.2 Oekraïne

In Oekraïne werkt Ukrainian Society of the Deaf (UTOG) actief aan het verbeteren van de toegankelijkheid van het verkiezingsproces voor dove en slechthorende kiezers. Een van de initiatieven omvat het produceren van speciaal vertaalde video's met gebarentaal en ondertiteling, die beschikbaar worden gesteld aan deze groep.

Bovendien worden stembureaus uitgerust met schermen en tablets om vertaalde verkiezingsinformatie in gebarentaal aan te bieden. Ook de communicatie tussen dove/slechthorende kiezers en stembureau personeel wordt versterkt door de inzet van tolken en apparaten die gekoppeld zijn aan UTOG, wat de toegankelijkheid van de stembureaus verder bevordert.

4.4.3 België (Vlaanderen)

Volgens het dossier van Doof Vlaanderen uit 2012 worden er diverse maatregelen genomen om dove en slechthorende kiezers beter te ondersteunen tijdens verkiezingen. Informatiemateriaal, zowel op televisie als online, wordt vaak voorzien van ondertiteling of gebarentaal, waardoor de toegankelijkheid voor deze groep verbetert.

Daarnaast worden dove en slechthorende personen die opgeroepen worden als bijzitter^{41*}, ondersteund door gebarentolken of schrijftolken, waarbij de kosten hiervoor niet door hen gedragen hoeven te worden. Op de verkiezingsdag zelf is er visuele uitleg beschikbaar in stemlokalen, vooral voor kiezers die stemmen met behulp van een computer.

⁴¹ * Een bijzitter is een assistent in een stembureau tijdens verkiezingen. Ze helpen met administratieve taken, zoals het controleren van de identiteit van kiezers en het verstrekken van stembiljetten, en zorgen voor een ordelijk verloop van het stemmen.

4.4.4 *Ierland*

Op basis van informatie van de Irish Deaf Society is de Ierse regering sinds de invoering van de ISL-wet in 2017 verplicht om verkiezingsinformatie toegankelijk te maken in Irish Sign Language (ISL). Hierdoor zijn er verkiezingsvideo's beschikbaar in ISL, wat de toegang tot verkiezingsinformatie voor de dovengemeenschap verbetert.

Om ervoor te zorgen dat dove/slechthorende kiezers goed geïnformeerd zijn over lokale, nationale en Europese verkiezingen, nodigt de Irish Deaf Society politieke kandidaten uit om in hun studio vragen te beantwoorden, waarbij een ISL-tolk aanwezig is. Deze video's worden vervolgens online gedeeld, zodat ze breed toegankelijk zijn. Daarnaast worden zowel kandidaten als het publiek uitgenodigd voor informatieavonden, waarbij tolken aanwezig zijn om directe communicatie tussen alle partijen te ondersteunen. Verder heeft de Irish Deaf Society manifesten opgesteld met aandacht voor onderwerpen die relevant zijn voor de dovengemeenschap. Leden van de gemeenschap kunnen deze manifesten afdrukken en aan de kandidaten overhandigen wanneer zij bij hen thuis langskomen.

4.4.5 *Zweden*

Zweden heeft een officiële verkiezingswebsite, [val.se](https://www.val.se)⁴², die uitgebreide informatie in Zweedse Gebarentaal over diverse ontwerpen aanbiedt, zoals het kiesstelsel, stemrecht en stempassen, verschillende manieren om te stemmen, het gebruik van stembiljetten en persoonlijk stemmen, het proces van stemtelling en de bekendmaking van uitslagen, en informatie over de EU-verkiezingen.

Daarnaast worden bij de stembureaus duidelijke aanwijzingen gegeven en in veel gemeenten zijn dove kiezers actief als verkiezingsmedewerkers. Dit draagt bij aan een inclusieve omgeving, aangezien deze medewerkers gebarentaal beheersen en daardoor beter kunnen communiceren met dove/slechthorende kiezers. De publieke omroepen in Zweden zijn verplicht om tijdens verkiezingscampagnes en debatten gebarentolken te voorzien. Ook op de verkiezingsavond zelf wordt de verslaggeving volledig vertaald in gebarentaal, wat cruciaal is voor het informeren van de dovengemeenschap.

Sinds 1 januari 2015 wordt het gebrek aan toegankelijkheid in Zweden aangemerkt als een vorm van discriminatie, volgens de Zweedse Discriminatiewet. Dit houdt in dat mensen met een beperking, waaronder doven, recht hebben op adequate toegankelijkheidsvoorzieningen. Bovendien heeft Zweden het Verdrag over de Rechten van Personen met Beperkingen goedgekeurd, wat de verplichting met zich meebrengt om te voldoen aan toegankelijkheidsnormen.

Er zijn ook positieve ontwikkelingen op het gebied van politieke participatie van dove burgers. Zweden heeft een dove kandidaat⁴³ voor de EU-verkiezingen van 2024 en diverse dove politici op gemeentelijk niveau. Lokale dove politici vertegenwoordigen hun partijen op verkiezingsbijeenkomsten, waar dove kiezers hen direct kunnen benaderen en vragen kunnen stellen. Daarnaast organiseren dovenverenigingen speciale verkiezingsavonden en publiceren zij interviews met politici om ervoor te zorgen dat doven vanuit hun eigen perspectief geïnformeerd kunnen stemmen.

4.4.6 *Duitsland*

In Duitsland ligt de focus momenteel op het verbeteren van digitale toegankelijkheid tijdens verkiezingen. Het Bundeszentrale für politische Bildung (De Bondscentrale voor politiek onderwijs) heeft de "Wahl-O-Mat"⁴⁴, een

⁴² *Startsidan | Valmyndigheten*. (2024, 3 oktober). <https://www.val.se/>

⁴³ Sveriges Dövas Riksförbund (SDR), Zweden, e-mail, 20 september 2024

⁴⁴ Bildung, B. F. P. (2024, 26 september). *Wahl-O-Mat*. bpb.de. <https://www.bpb.de/themen/wahl-o-mat/>

onlinestemhulp, vertaald in Duitse Gebarentaal (DGS). Dit hulpmiddel biedt dove kiezers een manier om toegang te krijgen tot informatie over de politieke partijen en hun standpunten. De Wahl-O-Mat is sinds 2002 actief en wordt gebruikt bij zowel federale als deelstaatverkiezingen, zoals recentelijk in Brandenburg.

HOE KAN HET VERKIEZINGSPROCES VOOR MENSEN, DIE DOOF OF SLECHTHOREND ZIJN, WORDEN VERBETERD? (AANBEVELINGEN)

In deze derde deelvraag wordt onderzocht hoe het verkiezingsproces voor dove en slechthorende mensen kan worden verbeterd. Er worden aanbevelingen gedaan over hoe stembureaus toegankelijker kunnen worden gemaakt, hoe politieke partijen doven en slechthorenden beter kunnen informeren over hun speerpunten, en op welke manier de overheid doven en slechthorenden kan stimuleren om zich meer betrokken te voelen bij de politiek.

Voor mensen met een auditieve beperking is het essentieel dat informatie over stemmen begrijpelijk is, dat leden van het stembureau beter geïnformeerd zijn en dat politieke partijen duidelijk communiceren in hun verkiezingscampagne.

5.1 Toegankelijkheid van de stembureaus

Met behulp van de checklist Toegankelijkheid kunnen gemeenten controleren of hun stemlokalen voldoen aan de eisen van toegankelijkheid. In deze checklist wordt echter niets vermeld over de toegankelijkheid voor doven en slechthorenden. Daarom is het aan te raden om concrete voorstellen voor de toegankelijkheid van verkiezingen voor mensen met een auditieve beperking op te nemen in de checklist.

Een voorstel is om een aparte checklist te ontwikkelen die specifiek gericht is op de toegankelijkheid voor doven en slechthorenden. Hierin kan worden opgenomen dat stemlocaties visuele hulpmiddelen moeten aanbieden. In Oekraïne worden stembureaus bijvoorbeeld uitgerust met schermen en tablets om verkiezingsinformatie in gebarentaal beschikbaar te maken. De communicatie tussen dove of slechthorende kiezers en het stembureau personeel wordt daar bovendien ondersteund door tolken en apparaten die gekoppeld zijn aan UTOG, wat de toegankelijkheid verder vergroot. Dit soort maatregelen kan ook bij Nederlandse stembureaus worden ingevoerd om de toegankelijkheid voor doven en slechthorenden te verbeteren.

Schermen en/of tablets met vertaalde verkiezingsinformatie in gebarentaal kunnen in de meeste gemeentes goed worden ingezet. Een optie is om tablets te voorzien van vooraf gemaakte video's met verkiezingsuitleg in Nederlandse Gebarentaal (NGT) en ondertiteling in het Nederlands. Turkoois kan hieraan bijdragen door van tevoren duidelijke video's te vertalen, die standaard beschikbaar zijn op tablets. Mensen kunnen dan eenvoudig de video's aanklikken en precies begrijpen wat er nodig is. Denk bijvoorbeeld aan zinnen als: "Alstublieft, geef uw stembiljet en uw paspoort of ID-kaart," en "Uw documenten zijn goedgekeurd, u mag doorlopen naar de stemhokjes." Op deze manier kan de communicatiebarrière aanzienlijk worden verlaagd. Zo zijn deze medewerkers voorbereid voor een prettige communicatie met dove en slechthorende stemmers. Dit kan worden gedaan door de volgende opgenoemde dingen te doen, denk aan omgevingsgeluiden zachter zetten, visuele beelden maken, duidelijk articuleren (niet harder praten), aantekeningen maken op papier, op telefoon notitie gebruiken, tolk op afstand bijzetten en/of belangrijke gebaren leren en daar gebruik van maken. Basisgebaren leren zoals 'goede morgen/middag/avond', 'stembiljet', 'paspoort', 'ID-kaart', 'bedankt' en 'fijne dag' kunnen de communicatie optimaliseren.

Vanwege het tekort aan tolken is het niet mogelijk om bij elke stemlocatie een tolk in te zetten. Daarom kunnen video's met vertalingen op een centrale website worden opgeslagen, zodat deze bijdragen aan de toegankelijkheid van de

stembureaus. Daarnaast kan op de tablets ook een tolk op afstand worden ingezet. Dit biedt doven en slechthorenden de mogelijkheid om, indien gewenst, een tolk op afstand te bellen om de communicatie met stembureau medewerkers te verbeteren.

Veel respondenten benadrukten het belang van duidelijke en visuele informatie op stembureaus, waarbij sommige slechthorenden zelfs suggereerden dat er helemaal geen muziek mag zijn op de stemlocaties, om zo de akoestiek te verbeteren voor mensen met een gehoorbeperking.

5.2 Algemene verkiezingsinformatie vereenvoudigen

Op de website van Rijksoverheid staat paar informatiefilmpjes in NGT, echter is dit niet voldoende en sommige respondenten vinden het minder gemakkelijk of lastig om de websites te vinden die ook nog voldoende toegankelijk zijn.

5.2.1 Verkiezingswebsite

In Zweden is bijvoorbeeld een speciale verkiezingswebsite ontwikkeld waarop de meeste informatie over verkiezingen in gebarentaal beschikbaar is. Dit zou ook in Nederland gerealiseerd kunnen worden. Op de Zweedse website staan video's over verschillende onderwerpen, zoals uitleg over het kiesstelsel, stemrecht, stempassen, verschillende manieren van stemmen, het gebruik van stembiljetten en persoonlijke stemmen, het proces van stembilling en de bekendmaking van uitslagen. Er wordt ook informatie verstrekt over de EU-verkiezingen. Bij het ontwikkelen van zo een centrale website kunnen producties hergebruikt worden en de bekendheid van deze website verder worden vergroot, wat de impact vergroot en de kosten van het maken van vertalingen bij elke verkiezingen dekt.

Informatieavonden georganiseerd door en voor de dovengemeenschap zouden volgens veel respondenten bijdragen aan meer bewustzijn en betrokkenheid bij het politieke proces. Daarbij werd ook gewezen op het belang van ontmoetingen met politici en een vriendelijke, gastvrije ontvangst, om de afstand tussen de dovengemeenschap en de politiek te verkleinen.

Er is daarnaast gewezen op het belang om politieke informatie en verkiezingsvoorlichting up-to-date te houden, met vertalingen in Nederlandse Gebarentaal (NGT), vooral in de laatste dagen voor de verkiezingen.

5.2.2 Informatiepakketten voor stembureaus

Daarnaast kan een informatiepakket worden ontwikkeld dat ervoor zorgt dat mensen beter begrijpen wat doven en slechthorenden nodig hebben. Zo'n pakket zou een duidelijke handleiding moeten bevatten over de belemmeringen die doven en slechthorenden ervaren en hoe deze kunnen worden verminderd. Voorbeelden hiervan zijn het zachter zetten van de muziek in openbare ruimtes, het aanbieden van een tablet met tolk op afstand als er geen gebarentolk aanwezig is, en uitleg over hoe men met doven of slechthorenden moet omgaan. Dit zou met name ideaal zijn voor medewerkers van stembureaus.

Ook voor doven en slechthorenden zelf kan een informatiepakket nuttig zijn. Dit kan bijvoorbeeld workshops bevatten waarin zij meer leren over het politieke systeem, wat democratie inhoudt, en hoe regionale, landelijke en EU-verkiezingen werken.

5.2.3 Stemhulp

De stemhulp kan eveneens toegankelijker worden gemaakt. Het is wenselijk om een versie aan te bieden waarin NGT-video's zijn opgenomen, zodat bij elke vraag de mogelijkheid bestaat om de uitleg in gebarentaal te bekijken. Bij

sommige stemhulpen wordt uitgebreid uitleg gegeven bij vragen; als dit ook in NGT wordt vertaald, wordt de stemhulp direct toegankelijker voor gebarentaalgebruikers. Uit figuur 3.9 in hoofdstuk 3 blijkt bovendien dat een deel van de respondenten de stemhulp zelfstandig kan invullen als de teksten in eenvoudig Nederlands zijn geschreven.

5.2.4 Informatie over verkiezingen door dove experts

Uit het onderzoek is ook gebleken dat dove en slechthorende mensen het fijn vinden om informatie te ontvangen die speciaal op hen afgestemd is. Doordat de informatie direct beschikbaar gesteld wordt in hun eigen taal (t.o.v. vertaalde/vertolkte informatie), worden doven en slechthorenden direct aangesproken. Speciaal afgestemde informatie kan ook een manier zijn om doven en slechthorenden te motiveren tot politieke participatie. Gebruik maken van bestaande informatiekkanalen door en voor doven, zoals DNieuws⁴⁵, Woord&Gebaar⁴⁶ en gespecialiseerde organisaties zoals Turkoois⁴⁷, kunnen hierbij helpen.

5.3 Adviezen voor politieke partijen

Een veelvoorkomende reactie van de respondenten, zoals beschreven in hoofdstuk 3, is dat zij de verkiezingsprogramma's beter kunnen volgen als de taal vereenvoudigd is en vertaald wordt naar Nederlandse Gebarentaal. Schrijven op B1-niveau⁴⁸ is hierbij het meest geschikt, omdat de meerderheid van de lezers, inclusief doven en slechthorenden, de tekst dan beter kan begrijpen.

Politieke partijen zouden ervoor moeten zorgen dat hun informatie op websites of andere platforms toegankelijk zijn voor doven en slechthorenden. Denk aan ondertiteling, gebruik maken van eenvoudig Nederlands, gebarentolken en eventueel schrijftolken. Deze hulpmiddelen zijn niet alleen voordelig voor doven en slechthorenden, maar ook voor stemmers met andere beperkingen.

In de handreiking Toegankelijke Verkiezingsuitingen staan enkele nuttige adviezen voor politieke partijen. Deze punten, die ook door de respondenten zijn genoemd, kunnen de toegankelijkheid voor doven en slechthorenden verbeteren. Zo is het essentieel om ondertiteling te gebruiken bij video's. Voor wie NGT als moedertaal heeft, is het belangrijk dat video's ook naar gebarentaal worden vertaald. Een respondent gaf aan dat dit proces veel sneller en eerder zou kunnen plaatsvinden, vooral in de aanloop naar de verkiezingen. Het is daarom van belang om in de weken voorafgaand aan de verkiezing steeds meer video's met relevante informatie te vertalen naar NGT.

Bij live verkiezingsevenementen met dove of slechthorende deelnemers is het verstandig vooraf af te stemmen over de locatie van de gebarentolken. Zodra een evenement gepland staat, is het bovendien belangrijk om duidelijk te communiceren dat het evenement toegankelijk is voor dove en slechthorende bezoekers. Dit kan ervoor zorgen dat meer mensen uit deze doelgroep deelnemen.

Hoewel het positief is wanneer een partij het initiatief neemt om een tolk te regelen, moet eerst worden vastgesteld of er daadwerkelijk bezoekers zijn die hiervan gebruik willen maken. Anders kan de inzet van een tolk onnodig zijn, wat zonde is van de beschikbaar gestelde middelen.

⁴⁵ DNieuws (z.d.). <https://www.dnieuws.nl/>

⁴⁶ Home - Woord en gebaar. (2024, 12 april). Woord en Gebaar. <https://woordengebaar.nl/>

⁴⁷ Turkoois (z.d.). <https://turkoois.eu>

⁴⁸ Begrijpelijk schrijven op B1 niveau (z.d.). www.lokalepolitiekepartijen.nl. Geraadpleegd op 1 augustus 2024, van <https://www.lokalepolitiekepartijen.nl/module/begrijpelijk-schrijven-op-b1-niveau/>

Daarnaast gaven respondenten aan dat zij het moeilijk vinden om een partij te kiezen, omdat ze moeite hebben met het begrijpen van de standpunten van politieke partijen. Dit kan erop wijzen dat zij de partijprogramma's anders interpreteren of dat de informatie niet voldoende toegankelijk is voor doven en slechthorenden.

De respondenten delen verschillende suggesties om de toegankelijkheid van verkiezingen te verbeteren en hen meer te motiveren om te stemmen. Een belangrijke aanbeveling is dat politieke partijen meer toegankelijke informatie moeten bieden, bijvoorbeeld door debatten en partijbijeenkomsten te voorzien van ondertiteling en tolken (schrijftolken en gebarentolken), en door meer video's in NGT te maken. Sommige respondenten wezen ook op de gebrekkige kwaliteit van de ondertiteling bij de publieke omroep, vooral bij belangrijke politieke programma's, en gaven aan dat dit verbeterd moet worden.

Daarnaast werd herhaaldelijk benadrukt dat het gebruik van eenvoudige, begrijpelijke taal cruciaal is. Ingewikkelde termen maken het voor doven en slechthorenden moeilijk om politieke informatie goed te begrijpen. De rode draad in deze aanbevelingen is dat de toegankelijkheid van verkiezingen, politieke informatie en het stemproces aanzienlijk kan worden verbeterd door meer aandacht te besteden aan duidelijke communicatie, het inzetten van tolken, en de betrokkenheid van de dovengemeenschap in het politieke proces.

5.4 Informatie in Nederlandse Gebarentaal

In dit onderzoeksverslag is toegang tot informatie in Nederlandse Gebarentaal regelmatig aan bod gekomen. Als onderdeel van deze aanbevelingen onderstreept Turkoois het belang van video's in NGT die op een professionele manier tot stand zijn gekomen.

Vertalen van het Nederlands naar NGT is specialistisch werk; in Nederland zijn er handjevol professionals die zich hier dagelijks mee bezig houden. In aanloop naar de verkiezingen zou het ministerie van BZK een lijst met professionals, die NGT-vertalingen van een hoog niveau kunnen afleveren, kunnen delen met politieke partijen. Hierdoor worden de partijen een handje geholpen, maar ondersteunen zij ook de werkgelegenheid van dove ondernemers die in hun eigen taal kunnen werken.

Daarnaast houden gespecialiseerde dove vertalers in hun werk rekening met een zo breed mogelijk doelgroep. Hiertoe behoren ook doven met laaggeletterdheid en/of een verstandelijke beperking, doofblinden, etc. Esthetiek van een informatief filmpje in NGT is dan ook erg belangrijk, de montage moet rekening houden met visuele beperkingen van doofblinden. Hierin kunnen deze dove vertalers advies geven.

Om het advies van een centrale website over verkiezingen voor doven en slechthorenden verder te onderbouwen, kunnen dove specialisten meedenken over het verder toegankelijk maken van deze website en deze ook breed promoten binnen de dovengemeenschap.

In elk geval is – zoals ook al is gebeurd bij het uitvoeren van dit onderzoek – het erg belangrijk dat dove experts en ervaringsdeskundigen worden meegenomen in het bepalen van nieuw beleid en het laten uitvoeren van maatregelen die doven en slechthorenden als doelgroep hebben.

5.5 Vergelijking van Nederlandse voorzieningen met buitenlandse initiatieven voor verkiezingstoegankelijkheid

Nederland heeft al paar stappen gezet om de toegankelijkheid van verkiezingen te verbeteren voor doven en slechthorenden, zoals de inzet van gebarentolken bij belangrijke politieke debatten en het gebruik van digitale tolken

op afstand tijdens de verkiezingen. Ook het gebruik van voorlichtingsvideo's in NGT door zowel de overheid als politieke partijen is een positief voorbeeld.

Echter, andere Europese landen bieden aanvullende maatregelen die in Nederland nog niet worden toegepast, en die verder zouden kunnen bijdragen aan een inclusiever verkiezingsproces:

1. Standaard inzet van gebarentolk

- Inzetten tijdens informatiesessies van politieke partijen, zodat doven en slechthorenden beter kunnen deelnemen aan de bijeenkomsten en direct met politici kunnen communiceren.

2. Gebruik van tablet en schermen in stembureaus

- Vooraf opgenomen verkiezingsinformatie in gebarentaal aanbieden, zodat kiezers gemakkelijk toegang hebben tot belangrijke informatie.

3. Interviewsessies met politieke kandidaten

- Interviewsessies die online beschikbaar zijn, met ondersteuning van gebarentolken en ondertiteling, zodat dove en slechthorende kiezers deze op een later tijdstip kunnen bekijken.

4. Verplichting om dove en slechthorende verkiezingsmedewerkers in stembureaus in te zetten

- Dove en slechthorende medewerkers kunnen zorgen voor volledige vertalingen in gebarentaal en een inclusievere sfeer creëren tijdens het stemmen.

5. Ontwikkeling van een digitale stemhulp in gebarentaal

- Kiezers kunnen de standpunten van verschillende partijen vergelijken, zodat ze beter geïnformeerd naar de stembus kunnen gaan

5.6 Samenvatting van de aanbevelingen

1. Aanpassen checklist toegankelijkheid

- Voeg concrete voorstellen toe voor toegankelijkheid voor doven en slechthorenden in de bestaande checklist voor stemlokalen.

2. Ontwikkelen specifieke checklist

- Creëer een aparte checklist gericht op toegankelijkheid voor doven en slechthorenden.

3. Visuele hulpmiddelen in stembureaus

- Voorzie stemlocaties van schermen en tablets met video's in Nederlandse Gebarentaal (NGT) en Nederlandse ondertiteling.

4. Inzet van tolken op afstand

- Gebruik tablets om een tolk op afstand beschikbaar te maken voor communicatie tussen kiezers en stembureau-medewerkers.

5. Training stembureau-medewerkers

- Leid personeel op in basisgebaren en communicatiemethoden voor doven en slechthorenden.

6. Verbeteren akoestiek in stemlocaties

- Verminder omgevingsgeluiden, zoals muziek, om de verstaanbaarheid te verbeteren.

7. Regionale verspreiding van gebarentaalvaardig personeel

- Richt stembureaus met gebarentaalvaardig personeel in op basis van regionale behoeften.
- 8. Ontwikkelen centrale verkiezingswebsite in NGT**
- Maak een website met uitgebreide verkiezingsinformatie in Nederlandse Gebarentaal.
- 9. Organiseren van informatieavonden**
- Houd informatieavonden door en voor de dovengemeenschap om politieke betrokkenheid te vergroten.
- 10. Up-to-date verkiezingsvoorlichting in NGT**
- Zorg voor actuele politieke informatie en voorlichting in NGT, vooral vlak voor de verkiezingen.
- 11. Informatiepakketten voor stembureaus**
- Ontwikkel pakketten met handleidingen over omgang met doven en slechthorenden voor stembureau medewerkers.
- 12. Informatiepakketten voor kiezers**
- Bied workshops en materialen aan voor doven en slechthorenden over het politieke systeem en verkiezingsprocessen.
- 13. Toegankelijke stemhulpen**
- Integreer NGT-video's en gebruik eenvoudig Nederlands in stemhulpen.
- 14. Vereenvoudigen van verkiezingsprogramma's**
- Schrijf teksten op B1-niveau en vertaalprogramma's naar NGT voor betere begrijpelijkheid.
- 15. Gebruik van ondertiteling en tolken**
- Voorzie video's van ondertiteling en NGT-vertalingen; zet gebaren- en schrijftolken in bij evenementen.
- 16. Verbeteren van communicatie over evenementen**
- Communiceer duidelijk over de toegankelijkheid van evenementen voor doven en slechthorenden.
- 17. Kwaliteit van ondertiteling verbeteren**
- Verhoog de kwaliteit van ondertiteling bij politieke programma's op televisie.
- 18. Gebruik van eenvoudige taal**
- Vermijd ingewikkelde termen om politieke informatie toegankelijker te maken.
- 19. Betrekken van dove experts**
- Schakel dove experts en ervaringsdeskundigen in bij beleidsvorming en uitvoering van maatregelen.
- 20. Professionele NGT-vertalingen**
- Maak gebruik van gespecialiseerde vertalers voor hoogwaardige NGT-vertalingen van politieke informatie.
- 21. Ondersteuning van dove ondernemers**
- Stimuleer werkgelegenheid door dove professionals in te schakelen voor vertaal- en productieactiviteiten.
- 22. Rekening houden met visuele beperkingen**

- Pas video's aan op de behoeften van doofblinden en anderen met visuele beperkingen.

23. Promotie van toegankelijke platforms

- Vergroot de bekendheid van toegankelijke websites en informatiebronnen binnen de dovgemeenschap.

24. Feedback van de doelgroep

- Blijf in gesprek met de dovgemeenschap om behoeften en verbeterpunten te identificeren.

CONCLUSIE EN DISCUSSIE

In dit hoofdstuk worden de conclusies samengevat en de resultaten van het onderzoek besproken. De conclusies worden uiteengezet in sectie 6.1, gevolgd door de discussie in sectie 6.2.

6.1 Conclusie

Het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap benadrukt dat doven en slechthorenden recht hebben op passende ondersteuning om volwaardig aan de samenleving deel te nemen, ook tijdens verkiezingen. Dit verdrag, sinds 2016 van kracht in Nederland, verplicht de overheid om toegankelijkheid voor mensen met een beperking te waarborgen, inclusief toegang tot informatie en communicatie via ondertiteling en gebarentolken.

Verder erkent de Wet Nederlandse Gebarentaal (NGT) deze taal als een taal, wat inhoudt dat overheidsdiensten zich moeten inzetten om verkiezingsinformatie toegankelijk te maken voor NGT-gebruikers. Hoewel het artikel dat dit regelt op het moment van schrijven nog niet in werking is getreden, zal de overheid hier op een enig moment rekening mee moeten houden.

Hoewel inspanningen zoals het actieplan Toegankelijk Stemmen en handreikingen voor politieke partijen enkele stappen vooruit hebben gezet, is er nog werk te doen. Stemlokalen en politieke communicatie zijn niet altijd volledig toegankelijk voor doven en slechthorenden, wat leidt tot ongelijkheid in toegang tot informatie en participatie. Meer aandacht en maatregelen zijn nodig om deze groep daadwerkelijk te betrekken in het verkiezingsproces.

6.1.1 Ervaringen binnen het verkiezingsproces

Hoewel de meeste doven en slechthorenden het verkiezingsproces als makkelijk ervaren, ondervinden sommigen toch uitdagingen. Ongeveer 12,5% vindt het proces enigszins moeilijk, en 35% heeft moeite met het begrijpen van partijstandpunten. Dit komt door ontoegankelijke verkiezingsinformatie en het ontbreken van ondertiteling bij politieke debatten. Daarnaast voelen sommige stemmers zich niet voldoende ondersteund door stembureau medewerkers die hun doofheid of slechthorendheid niet herkennen.

Respondenten vinden het cruciaal dat verkiezingsmateriaal, zoals video's, ondertiteling van goede kwaliteit bevat, en dat video's in Nederlandse Gebarentaal (NGT) ook ondertiteld worden. Daarnaast is er behoefte aan workshops over politiek en democratie, waarbij een dove expert en tolken (NGT of schrijftolk) de toegankelijkheid verder zouden verbeteren. Ook wordt geadviseerd om de laatste politieke ontwikkelingen sneller in NGT beschikbaar te maken, en meer tolken in te zetten rond verkiezingen om de betrokkenheid van doven te vergroten.

6.1.2 Goede voorbeelden in Nederland en Europa

De toegankelijkheid van verkiezingen voor doven en slechthorenden in Nederland is verbeterd door het inzetten van gebarentolken bij politieke debatten in 2022, het gebruik van digitale tolken en informatieve video's in NGT. Ook verschillende steden hebben maatregelen getroffen om stembureaus toegankelijker te maken. Echter, vergeleken met andere Europese landen zijn er verdere stappen mogelijk. In landen als Luxemburg, Zweden, en Duitsland worden meer structurele initiatieven genomen, zoals het standaard inzetten van gebarentolken, gebruik van tablets in stembureaus, en digitale stemhulpen in gebarentaal. Nederland zou deze voorbeelden kunnen volgen om verkiezingen inclusiever te maken.

6.1.3 *Verbetering van het verkiezingsproces*

De toegankelijkheid van verkiezingen voor mensen met een auditieve beperking kan aanzienlijk worden verbeterd door betere communicatie, aanpassingen op stembureaus en meer inclusieve politieke informatie. Hoewel er in Nederland checklists voor toegankelijkheid bestaan, ontbreekt specifieke aandacht voor doven en slechthorenden. Voorstellen om dit te verbeteren zijn onder andere het inzetten van visuele hulpmiddelen zoals schermen en tablets met video's in Nederlandse Gebarentaal (NGT), en het aanbieden van tolken op afstand op stembureaus.

Daarnaast is het cruciaal dat politieke partijen eenvoudigere, toegankelijke informatie bieden, zoals verkiezingsprogramma's in NGT, ondertiteling en gebruik van duidelijke, begrijpelijke taal. Respondenten benadrukken dat muziek in stemlokalen moet worden vermeden en dat medewerkers meer kennis moeten hebben over communicatie met doven en slechthorenden. Informatieavonden en een speciale verkiezingswebsite met uitleg in gebarentaal, zoals in Zweden, kunnen ook bijdragen aan een inclusiever verkiezingsproces.

Kortom, door meer visuele en taalgerichte aanpassingen kunnen doven en slechthorenden beter worden betrokken bij de verkiezingen, wat niet alleen hun deelname bevordert, maar ook hun vertrouwen in het politieke systeem vergroot.

6.2 Discussie

Dit onderzoek levert een bijdrage aan de bestaande kennis, aangezien er weinig studies zijn die specifiek de relatie tussen doven en slechthorenden en politiek onderzoeken. Het biedt een nieuw perspectief op de wensen en behoeften van deze doelgroep. Daarnaast is dit onderwerp zeer actueel, gezien de toenemende aandacht voor toegankelijkheid voor minderheidsgroepen. Dit is met name belangrijk geworden sinds de ondertekening van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, dat de gelijkheid voor alle burgers benadrukt. Het verbeteren van de toegankelijkheid voor doven en slechthorenden vormt een cruciaal onderdeel van dit streven. In sommige andere Europese landen zijn al meer stappen gezet op dit gebied dan in Nederland, wat de relevantie van dit onderzoek verder onderstreept. Het draagt bij aan het streven naar een inclusievere samenleving waarin alle burgers gelijke vrijheden genieten.

Wat betreft de resultaten van de vragenlijst, viel op dat bij sommige meerkeuzevragen respondenten "Andere" als antwoord kozen, terwijl hun toelichtingen vaak overeenkwamen met de al bestaande opties. Dit kan erop wijzen dat sommige vragen niet goed werden begrepen of dat er meer uitleg nodig was om misverstanden te voorkomen. Dit roept de vraag op hoe doven en slechthorenden het dagelijks leven ervaren, waar de toegankelijkheid vaak nog beperkter is dan in dit onderzoek.

Hoewel de aanbevelingen in dit onderzoek niet voor iedereen even goed zullen werken, bieden ze voor de meerderheid van de doelgroep een belangrijke verbetering. Bovendien zullen ze de onzekerheid over het juist interpreteren van informatie helpen verminderen.

Ons doel was om 200 respondenten te bereiken, maar met uiteindelijk slechts 123 respondenten viel dit resultaat tegen. Dit heeft geleid tot minder gevarieerde ervaringen van de respondenten binnen het onderzoek. Aangezien het onderzoek betrekking heeft op het onderwerp "politiek", was niet iedereen mogelijk gemotiveerd om de vragenlijst in te vullen. Dit kan voortkomen uit een gebrek aan interesse, waarbij sommigen dachten dat hun bijdrage weinig waarde zou hebben.

Ondanks het lagere aantal respondenten, zien we dat de geografische spreiding redelijk goed is. De meerderheid van de respondenten komt uit provincies zoals Groningen, Noord-Holland, Zuid-Holland, Gelderland en Utrecht. Dit zijn

ook regio's waar scholen en ouderenzorginstellingen voor doven en slechthorenden zich bevinden, wat mogelijk de participatie heeft beïnvloed. Bovendien is de leeftijdscategorie van de respondenten redelijk evenwichtig verdeeld, wat de betrouwbaarheid van de resultaten ten goede komt.

Voor toekomstig onderzoek zijn er enkele mogelijke verbeterpunten. Het is aan te raden om de vragenlijst niet vlak voor vakanties uit te zetten, aangezien dit de respons kan beïnvloeden. Daarnaast kan een digitale vragenlijst op een kortdurende, aantrekkelijke manier meer respondenten aantrekken.

Voor een eventueel vervolgonderzoek zou het nuttig zijn om te kijken naar de opvallende overeenkomsten in de resultaten en dieper in te gaan op specifieke onderwerpen. Bijvoorbeeld: onderzoek de ontwikkelingen van stembureaus die aanvankelijk niet gebarentaalvaardig waren, maar dat in de toekomst wel worden, of analyseer hoe efficiënt een informatiepakket zou kunnen zijn in het verbeteren van de toegankelijkheid voor doven en slechthorenden.

LITERATUURLIJST

Auditieve beperking | Gehandicaptensport Nederland. (Z.d.). Gehandicaptensport Nederland.

<https://www.gehandicaptensport.nl/beperkingen/auditieve-beperking#:~:text=beperking%20kunnen%20bewegen,-.Doelgroep,gehoor%20moeilijk%20tot%20onmogelijk%20is>

Best practices | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving. (z.d.). <https://www.kcbr.nl/beleid-en-regelgeving-ontwikkelen/beleidskompas/3-wat-zijn-opties-om-het-doel-te-realiseren/31-beleidsinstrumenten/communicatie/voorlichting/best-practices>

Blog Martijn Kamphuis: verrassende positieve aandacht voor doven en NGT door corona | Kentalis. (z.d.). <https://www.kentalis.nl/ervaringsverhalen/blog-martijn-kamphuis-verrassende-positieve-aandacht-voor-doven-en-ngt-door>

Checklist toegankelijkheid stembureaus. (2020, september). www.open.overheid.nl. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-11e2cb5c-15a0-4d68-93ad-d1d90f7477fa/pdf>

Daphne. (2024, 15 oktober). *Debat over regeerakkoord met tolk gebarentaal en ondertiteling.* Doof. <https://www.doof.nl/algemeen/debat-over-regeerakkoord-met-tolk-gebarentaal-en-ondertiteling/>

De Jong, M. (2022, 17 maart). *Verkiezingsdebatten met gebarentolk op NPO Politiek en Nieuws.* Doof. <https://www.doof.nl/samenleving-maatschappij/verkiezingsdebatten-met-gebarentolk-op-npo-politiek-en-nieuws/>

De Jong, M. (2023, 26 januari). *Hoe toegankelijk zijn de verkiezingen voor de gemeenteraden?* Doof. <https://www.doof.nl/samenleving-maatschappij/hoe-toegankelijk-zijn-de-gemeenteraadsverkiezingen/>

De Jong, M. (2023, 22 november). *Voorbereiden op de verkiezingen? Debatten, partijprogramma's, video's en uitslagen met NGT.* Doof. <https://www.doof.nl/communicatie-en-media/voorbereiden-op-de-verkiezingen-debatten-partijprogrammas-videos-en-uitslagen-met-ngt/>

Dovenschap. (z.d.). <https://www.dovenschap.nl/>

European Union of the Deaf. (2022, 14 november). *About us - European Union of the Deaf.* European Union of The Deaf. <https://www.eud.eu.nl/eud/about-us/#:~:text=De%20Europese%20Unie%20van%20Doven,Zwitserland%20en%20het%20Verenigd%20Koninkrijk>

Hekman, M. (2023, 13 november). *Ieder(in) analyseert partijprogramma's: wat zeggen de partijen over mensen met een beperking? - Iederin.* Iederin. <https://iederin.nl/iederin-analyseert-partijprogrammas/>

Hoe vind je potentiële 'best practices'? - ManagementSite. (z.d.). <https://www.managementsite.nl/tql/management/kennismanagement/hoe-vind-je-potentiele-best-practices#:~:text=Identificeren%20van%20'best%20practices'%20kan,goede%20resultaten%20blijkt%20te%20leiden>

Hoeveel politieke partijen zijn er? - Periklesinstituut. (2023, 5 juni). Periklesinstituut. <https://periklesinstituut.nl/kennisbank-item/hoeveel-politieke-partijen-zijn-er/>

Hulp bij stemmen verkiezingen. (Z.d.). Patiëntenfederatie. https://kennisbank.patiëntenfederatie.nl/app/answers/detail/a_id/1874

Kamerstuk 36410-VII, nr. 79 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen. (2023, 17 november). <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-36410-VII-79.html>

Kuiken, M., Dik-Faber, & Van Eijs. (2020). *Erkenning Nederlandse gebarentaal. Tweede Kamer,*

98-28-1.

<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?cfg=wetsvoorsteldetails&qry=wetsvoorstel%3A34562#:~:text=Wetsvoorstel%20Initiatiefvoorstel%2DKuiken%2C%20Dik%2Dgebruikers%20van%20De%20Nederlandse%20Gebarentaal>.

Ministerie van Algemene Zaken. (2022a, juni 23). *Toegankelijke stemlocaties: checklist voor gemeentemedewerkers*. Formulier | Rijksoverheid.nl.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/documenten/formulieren/2020/09/30/toegankelijke-stemlocaties-checklist-voor-gemeentemedewerkers>

Ministerie van Algemene Zaken. (2022, November 8). *Handreiking toegankelijke verkiezingsuitingen voor politieke partijen*. Brochure | Rijksoverheid.nl.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/documenten/brochures/2021/11/04/handreiking-toegankelijke-verkiezingsuitingen-voor-politieke-partijen>

Ministerie van Algemene Zaken. (2023, 8 maart). *Actieplan Toegankelijk stemmen*. Rapport | Rijksoverheid.nl.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/documenten/rapporten/2020/06/15/actieplan-toegankelijk-stemmen>

Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2023, 15 maart). *Onbeperkt stemmen op het gebarentalig stembureau bij het College voor de Rechten van de Mens*. Nieuwsbericht | College Voor de Rechten van de Mens.

<https://www.mensenrechten.nl/actueel/nieuws/2023/03/15/onbeperkt-stemmen-op-het-gebarentalig-stembureau-bij-het-college-voor-de-rechten-van-de-mens>

Ministerie van Algemene Zaken. (2023b, oktober 24). *VN-verdrag handicap*. Rechten van Mensen met een Beperking | Rijksoverheid.nl.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechten-van-mensen-met-een-handicap/positie-mensen-met-een-beperking-verbeteren-vn-verdrag-handicap#:~:text=Sinds%202016%20geldt%20het%20VN,mensen%20met%20een%20beperking%20verbetert>.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2024, 5 juni). *Wat is er bij verkiezingen geregeld voor kiezers met een beperking?* Rijksoverheid.nl.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/vraag-en-antwoord/kiezers-met-beperking>

Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2024, 29 mei). *Mensen met een beperking*. Thema's | College

Voor de Rechten van de Mens. <https://www.mensenrechten.nl/themas/rechten-van-mensen-met-een-beperking>

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2024, 9 oktober). *Wat is er bij verkiezingen geregeld voor kiezers met een beperking?* Rijksoverheid.nl.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/vraag-en-antwoord/kiezers-met-beperking>

Ministerie van Algemene Zaken. (2024, July 17). *De Nederlandse Gebarentaal (NGT). Erkende Talen* |

Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/de-nederlandse-gebarentaal-ngt>

Nederlands Dove Jongeren - Belangenorganisatie voor dove jongeren in Nederland. (z.d.).

<https://dovejongeren.nl/>

Roosmalen, M. S. (2020). De effecten van de coronamaatregelen voor mensen met een beperking vanuit een juridisch oogpunt. *Handicap & Recht*, 4(2), 35–40.

<https://doi.org/10.5553/henr/246893352020004002002>

Stichting RTGS. (Z.d.). *Strategie RTGS 2024-2028*.

https://www.stichtingrtgs.nl/Portals/0/adam/Inhoud/uM7vMiyKdka5_ZrrNeDfw/Tekst/Strategie%20RTGS%202024-2028%20-%20definitief.pdf

Tolkcontact *Tolk op afstand – Tolkcontact*. (2024, 18 juni). Tolkcontact. <https://www.tolkcontact.nl/de-diensten-van-tolkcontact/tolkcontact-tolk-op-afstand/>

Webredactie & Christenunie. (2020, 8 september). Gebarentolk bij belangrijke activiteiten en debatten. *ChristenUnie.nl*. <https://www.christenunie.nl/nl/blog/2020/09/08/Gebarentolk-bij-belangrijke-activiteiten-en-debatten>

Wetten.nl – Regeling – Wet gelijke behandeling op grond van handicap van chronische ziekte – BWBR0014915. (2017, 1 januari). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0014915/2017-01-01>

Wetten.nl – Regeling – Kieswet -BWBR0004627. (2023, 20 juni). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2023-06-20>

Wie is Stichting Hoormij? – Stichting Hoormij. (z.d.). Hoormij. <https://www.stichtinghoormij.nl/nl-nl/over-hoormij/wie-is-stichting-hoormij>

wijzijnMEO. (2023, 30 november). Over ons. SH Jong. <https://shjong.nl/wie-zijn-wij/over-ons/>

BIJLAGEN

Vragenlijst

Hallo! Wat fijn dat je meedoet aan ons onderzoek.

Wij willen weten hoe doven en slechthorenden de verkiezingen ervaren in Nederland. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door Turkoois. We zijn een organisatie die andere bedrijven en overheden helpt om hun dienstverlening toegankelijk te maken voor doven en slechthorenden.

Misschien vind je de verkiezingen saai, lastig om te volgen, niet zo belangrijk of juist erg leuk. We willen graag weten wat jij denkt over de verkiezingen en hoe je bijvoorbeeld de Europese verkiezing ervaart. Met jouw hulp kunnen we begrijpen welke problemen er zijn en hoe we die kunnen oplossen.

Daarom hebben we deze vragenlijst. Deze vragenlijst is voor doven en slechthorenden van 18 jaar en ouder. De antwoorden geven we dan aan het ministerie van Binnenlandse Zaken en ProDemos. Zij willen de verkiezingen en informatie over democratie namelijk graag toegankelijk maken voor doven en slechthorenden.

De vragenlijst heeft vier delen en duurt 10 minuten. Je antwoorden zijn volledig anoniem, tenzij je mee wilt doen met de loting waarbij je een waardebon van 50 euro kunt winnen. Je kunt de vragenlijst maar een keer invullen. Als je vragen hebt over de enquête, kun je ons een email sturen op: isis@turkoois.eu. We waarderen je deelname enorm.

Let op: ben je horend of jonger dan 18? Dan kun je dit onderzoek niet invullen.

Alvast bedankt voor het meedoen!

Achtergrondvragen

1. Wat is jouw leeftijd?

- ☐ 18-29 jaar
- ☐ 30-49 jaar
- ☐ 50-64 jaar
- ☐ 65-74 jaar
- ☐ 75 jaar en ouder

2. Hoe identificeer jij jezelf?

- ☐ Man
- ☐ Vrouw
- ☐ Anders
- ☐ Zeg ik liever niet

3. In welke provincie woon je?

- ☐ Drenthe
- ☐ Flevoland
- ☐ Friesland
- ☐ Gelderland
- ☐ Groningen
- ☐ Limburg
- ☐ Noord-Brabant
- ☐ Noord-Holland
- ☐ Overijssel
- ☐ Utrecht
- ☐ Zeeland
- ☐ Zuid-Holland

4. Wat is het hoogste niveau van onderwijs dat je hebt afgemaakt?

- ☐ Lager onderwijs (basisonderwijs)
- ☐ Middelbaar onderwijs (Praktijkonderwijs, VMBO, HAVO, VWO)
- ☐ MBO
- ☐ HBO

- ☐ Universiteit
- ☐ Anders, namelijk _____

5. **Ik ben het meest**

- ☐ Doof
- ☐ Slechthorend
- ☐ Doofblind
- ☐ Doof met extra beperking (rolstoel, o.i.d.)
- ☐ CI-gebruiker
- ☐ Plotsdoof/Laatdoof

6. **Wat is jouw moedertaal (de taal die je het best begrijpt en waarin je je het beste kunt uitdrukken)?**

- ☐ Nederlandse Gebarentaal (NGT)
- ☐ Nederlands (gesproken/geschreven)
- ☐ Beide: Nederlandse Gebarentaal (NGT) en Nederlands (gesproken/geschreven)
- ☐ Anders, namelijk _____

Politieke Deelname

7. **Heb je ooit gestemd?**

- ☐ Ja (ga door met **vraag: 9**)
- ☐ Nee (ga naar **volgende vraag**)

8. **Wat was de reden dat je niet hebt gestemd? (Meerkeuze mogelijk)**

- ☐ Ik heb te weinig toegankelijke informatie over verkiezingen gevonden (Bijvoorbeeld moeilijke teksten of geen NGT-video's aanwezig op websites van partijen)
- ☐ Ik heb moeite met communiceren (bijvoorbeeld met medewerkers van het stembureau)
- ☐ Ik weet niet goed hoe ik moet stemmen
- ☐ Ik weet niet genoeg van de politieke partijen
- ☐ Het kost mij te veel moeite
- ☐ Mijn stem maakt toch geen verschil
- ☐ Geen enkele partij doet wat ik wil
- ☐ Ik geloof niet in de politiek
- ☐ Ik kon de hulp niet krijgen die ik nodig had
- ☐ Ik had geen tijd
- ☐ Ik vond de verkiezingen niet belangrijk
- ☐ Anders, namelijk _____

(ga na het beantwoorden van deze vraag naar **vraag 12**)

9. **Waarom heb je gestemd? (Meerkeuze mogelijk)**

- ☐ Ik voel me verplicht om mijn stem uit te brengen bij verkiezingen
- ☐ Ik wil invloed hebben op de plannen van overheid
- ☐ Ik vind het belangrijk dat ik mijn stemrecht gebruik
- ☐ Ik wil mijn partij steunen
- ☐ Ik stem altijd
- ☐ Ik wil opkomen voor mijn belangen
- ☐ Ik wil opkomen voor de belangen van doven en slechthorenden
- ☐ Anders, namelijk _____

10. **Hoe ervaar je het stemmen in het stembureau als dove of slechthorende?**

- ☐ Heel moeilijk
- ☐ Moeilijk
- ☐ Neutraal
- ☐ Makkelijk
- ☐ Erg makkelijk

11. **Welke belemmering ervaar je bij het stemmen als dove of slechthorende? (Meerkeuze mogelijk)**

- ☐ Informatie over de verkiezingen en het stemmen was voor mij niet toegankelijk

- ☐ Ik vond het lastig om een partij te kiezen (bijvoorbeeld omdat de standpunten van partijen moeilijk te begrijpen zijn)
- ☐ Medewerkers van stemlokalen hielden geen rekening met mijn doofheid/slechthorendheid
- ☐ Ik wist niet hoe het stembiljet werkt
- ☐ Ik heb (nog) geen belemmeringen ervaren bij het stemmen
- ☐ Anders, namelijk _____

Toegankelijkheid van informatie

12. Welke manieren van verkiezingsinformatie vind je het prettigst te begrijpen? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Video's in NGT
- ☐ Video's met ondertiteling
- ☐ Video's met transcripten (volledige tekst onder het beeld)
- ☐ Live vertalingen naar NGT tijdens debatten
- ☐ Livestreams georganiseerd door doven zelf
- ☐ Teksten (op websites of flyers, etc.)
- ☐ Anders, namelijk _____

13. Welke soorten informatie heb je nodig om een goede keuze te maken bij het stemmen? (Meerkeuze mogelijk)

- ☐ Standpunten van politieke partijen in NGT
- ☐ Standpunten van politieke partijen in eenvoudige taal
- ☐ Informatie over kandidaten in NGT
- ☐ Uitleg over stemprocedures in NGT
- ☐ Uitleg over wat er met mijn stem gebeurt in NGT
- ☐ Uitleg over hoe de Tweede Kamer/gemeenteraad/Europees Parlement werkt in NGT
- ☐ Anders, namelijk _____

14. Kun je gemakkelijk websites over de verkiezingen vinden?

- ☐ Heel gemakkelijk
- ☐ Gemakkelijk
- ☐ Redelijk gemakkelijk
- ☐ Lastig
- ☐ Heel lastig (ga naar **vraag 17**)

15. Zijn deze websites volgens jou voldoende toegankelijk als doof persoon?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

16. Leg uit waarom je het niet voldoende toegankelijk vindt.

17. Gebruik je wel eens een stemhulp? (bv. Stemwijzer, Kieskompas, etc.)

- ☐ Ja
- ☐ Nee (ga naar **vraag 18**)
- ☐ Ik weet niet wat een stemhulp is.

18. Kun je een stemhulp zelfstandig invullen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Soms
- ☐ Weet niet

19. Wat heb je nodig om een stemhulp zelfstandig in te vullen? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Tekst in makkelijke taal

- ☐ Video's in NGT
- ☐ Hulp van iemand anders
- ☐ Anders, namelijk _____

20. **Hoe zou je geïnteresseerder kunnen zijn in de verkiezingen? (Meerkeuze mogelijk)**

- ☐ Standpunten van politieke partijen in NGT
- ☐ Animatievideo's over verkiezingen in NGT
- ☐ Een ontmoeting/gesprek met politieke leiders met een tolk NGT
- ☐ Dove rolmodellen maken zelf NGT-video's
- ☐ Livestreams georganiseerd door doven zelf
- ☐ Anders, namelijk _____

Wensen en behoeften

21. **Welke veranderingen zijn het meest belangrijk zodat het voor doven en slechthorenden gemakkelijker is om te gaan stemmen? Geef een kruisje x in het vakje per stelling hoe belangrijk je het vindt.**

	Heel belangrijk	Belangrijk	Neutraal	Niet zo belangrijk	Volstrekt onbelangrijk
Informatie over verkiezingen in eenvoudige taal					
Toegankelijke stembureaus (gebarentaalvaardige medewerkers, ringleiding en/of tolk NGT aanwezig)					
Informatiepakketten die ervoor zorgen dat mensen begrijpen wat doven en slechthorenden nodig hebben tijdens verkiezingen					
Campagnes die er voor zorgen dat doven en slechthorenden gaan stemmen					
Workshops over politiek voor doven					
Uitlegvideo's in NGT door een dove presentator					
Ondertitelde video's					
Eén website met alle informatie voor doven en slechthorenden op één plek					
Bel/chatmogelijkheden met mensen die informatie geven over verkiezingen en stemmen					

22. **Heb je zelf een ander idee wat er zou moeten veranderen?**

- ☐ Ja (ga naar **volgende vraag**)
- ☐ Nee (ga naar **vraag 24**)

23. **Zo ja, deel je ideeën.**

24. **Zou je geïnteresseerd zijn om workshops over politiek en democratie te volgen?**

- ☐ Ja
- ☐ Nee (naar einde van de vragenlijst)

25. **Door wie zouden deze workshops moeten worden gegeven?**

- ☐ Door een horende expert met een tolk NGT/schrijftolk erbij
- ☐ Door een dove expert zelf

26. **Waarover zou je willen leren bij zo'n workshop? (Meerdere antwoorden mogelijk)**

- ☐ Politiek
- ☐ Democratie

- ☐ Stemmen
- ☐ Verkiezingen
- ☐ Anders, _____

We verloten een waardebon van **50 euro** onder deelnemers. Je kunt alleen meedoen als je je e-mailadres achterlaat.
We koppelen de e-mailadressen niet aan de antwoorden, dus je blijft volledig anoniem.
Dit is **niet** verplicht!

E-mailadres: _____

Enorm bedankt voor je deelname!

Mails van andere landen

Luxemburg

In Luxembourg there are no studies about this subject. Some parties propose sign language interpretation at their informational sessions. Information on the accessibility of the information (elections, polling stations etc.) for people with a disability in general exists.

Oekraïne

The public organization "All-Ukrainian Organization of People with Hearing Disabilities 'Ukrainian Society of the Deaf'" is interested to learn about the research you are conducting regarding the experiences of deaf and hard-of-hearing individuals in the Netherlands during elections. We appreciate that, in order to assess the sufficiency of rights for deaf people, you wish to study the practices of accessibility during elections in other countries.

Indeed, we have several points to address concerning the issues faced during the electoral process in Ukraine:

There is a lack of accessible information about candidates, parties, and their programs. Candidates rarely provide sign language interpretation for their speeches and videos. Subtitling is more commonly used in such videos, but for many deaf individuals, sign language interpretation is preferred. UTOG (Ukrainian Society of the Deaf) organizations try to provide this information to deaf voters, but often, voters are unaware of the availability of these formats at the polling stations where they vote.

Deaf people often do not know how to update their information on the voter lists or how to locate their polling station. UTOG organizations work to inform deaf voters and frequently help to correct such errors. However, not all individuals, particularly the elderly, are comfortable using the internet and online services.

Information on how to vote is also inaccessible. Communicating this information to deaf voters requires specially made videos with sign language interpretation or subtitles. It is necessary to equip polling stations with screens or tablets for broadcasting this information. Involvement of UTOG organizations would be appropriate in this context.

There are communication barriers between deaf and hard-of-hearing individuals and members of polling station commissions. Direct communication between deaf individuals and commission members requires either the assistance of an interpreter or the ability to connect devices to the "UTOG Service." However, in order to use this translation service, polling station premises must be equipped with high-quality internet access, which UTOG has previously emphasized in its proposals to the Central Election Commission.

Navigation and orientation at polling stations are also problematic. Deaf individuals often complain about the lack of informative and navigational materials (signage), causing them to waste time searching for information or directions.

There is also a lack of accessible information on mechanisms for protecting the right to vote and the procedure for filing complaints about election violations. UTOG addresses this issue by producing specially made videos with sign language interpretation or subtitles, and also emphasizes the need to equip polling stations with screens or tablets for broadcasting. Involvement of UTOG organizations is again advisable here.

Elderly deaf people are often insufficiently informed about how to fill out a ballot. The assistance of a sign language interpreter is necessary.

The presence of a sign language interpreter or a specialist with knowledge of sign language is also required if voting is conducted at home. In practice, there is neither an interpreter nor home voting available.

The Central Board of UTOG hopes the information provided is comprehensive and clear. Should you have any additional questions on the topic, we would be happy to provide further answers.

België

(Overgenomen van het document 'Toegankelijkheid van verkiezingen voor gebarentalige dove personen' van fevlado (2012))

Bij verkiezingen worden alle burgers verondersteld goed ingelicht naar het stemhokje te trekken. Soms wordt ook een actieve inbreng van de burger verwacht als bijzitter.

Voor dove personen is dit niet zo evident. We beschrijven hieronder de mogelijke hindernissen en oplossingen om zo tot bruikbare richtlijnen te komen om ook dove personen op een volwaardige manier te laten participeren aan het politieke en publieke leven.

• Vóór de verkiezingen

Informatieve televisieprogramma's en informatieve boodschappen die de burger via de radio ontvangt, zijn meestal niet toegankelijk voor gebarentalige dove personen. Het gaat hier immers om auditieve informatie. Sommige TV-programma's worden ondertiteld, maar dat gebeurt nooit volledig. De live-ondertiteling is al veel geëvolueerd, maar kent nog steeds vele gebreken: de ondertitels komen veel later op het scherm, en vaak gaat bij snelle gesprekken informatie verloren. Dove personen blijven dus vaak verstoken van belangrijke informatie om hun stemgedrag op te baseren. Daarbij komt dat geschreven Nederlands, gebruikt bij ondertiteling, op websites of informatie die per post wordt opgestuurd, voor een aantal dove personen moeilijk te begrijpen is. Gebarentalige dove personen worden het best ingelicht in Vlaamse Gebarentaal, zowel op de televisie, als op websites.

• Tijdens de verkiezingen

o als bijzitter

Tot nog toe krijgen dove personen een vrijstelling, terwijl een aantal onder hen de functie van bijzitter echt wel willen uitoefenen. Een tolk Vlaamse Gebarentaal verzekert de toegankelijkheid van communicatie, maar de kosten hiervoor moeten door de dove persoon zelf betaald worden, en men ziet hier vaak van af. Het is belangrijk voor ogen te houden dat bij het versturen van de oproepingsbrief naar de bijzitter, de aangeschreven persoon doof of slechthorend kan zijn. Voorzie daarom bij de oproepingsbrief alvast een fax nummer en e-mail adres waar de dove persoon bijkomende vragen kan stellen.

Verschaf een dove of slechthorende persoon niet automatisch een vrijstelling, maar ga na wat de persoon in kwestie wenst. Door de volgende zaken aan te bieden kan een dove of slechthorende persoon de functie als bijzitter uitvoeren:

- tolk Vlaamse Gebarentaal
- schrijftolk

De tolkkosten worden gezien als een onderdeel van toegankelijkheid en kunnen dus niet ten laste zijn van de dove of slechthorende persoon.

o als kiezer

Een dove persoon die zijn stem wil uitbrengen, moet het zonder bijkomende toelichting in het stemlokaal alleen zien te klaren; gesproken toelichting over wat er moet gebeuren helpt de dove persoon niet. In het stembureau dient er dus voldoende visuele informatie voorzien te worden. Op die manier kan een dove of slechthorende persoon zelfstandig de weg vinden naar het juiste stemhokje en vermijdt men communicatieproblemen. Ook als er met computer gestemd wordt, moet er visuele informatie voorhanden zijn die uitlegt hoe het werkt, indien dove personen

vragen zouden hebben. Bij voorkeur wordt die informatie al op voorhand aan de dove persoon bezorgd. Zorg er voor dat het reglement beschikbaar is indien er vragen zijn, zodat die door de dove of slechthorende persoon kan gelezen worden. Hou pen en papier bij de hand om informatie schriftelijk mee te geven en neem er de tijd voor. Informeer de voorzitter van het kiesbureau en de medewerkers over hoe men omgaat met dove of slechthorende personen.

- Na de verkiezingen

Het volgen van de verkiezingsuitslagen op de televisie is moeilijk voor gebarentalige dove personen. Indien live debatten ondertiteld worden, dan is die ondertiteling nog vaak gebrekkig, zoals hierboven aangegeven. De aanwezigheid van tolken Vlaamse Gebarentaal tijdens verkiezingsshow's maakt de gegeven informatie wel toegankelijk.

Ierland

Thank you for contacting the Irish Deaf Society.

We would be happy to help you in any way we can, unfortunately, we don't have much research on this. As a result of the ISL act 2017, the Irish government now has a duty to provide access through ISL, that means we get some videos in ISL about elections etc. However, the extent of information provided is still limited.

We at the Irish Deaf Society have tried to make sure Deaf people are informed about local, national and European elections. We have invited candidates into our studio to answer questions on video with an ISL interpreter present and shared these videos online. We have also invited candidates and the public to Information evenings where interpreters are present in order to facilitate direct communication. In addition to this, we have created manifestos (on issues related to the Deaf community) that members of the community can print and hand out to candidates who call into their houses.

I hope this information helps, and if you have any more questions, please feel free to contact us again.

Zweden

While I'm not aware of specific laws or regulations, I believe Sweden has made significant progress when it comes to accessibility in elections. Our official election website, [val.se] (<https://www.val.se>), offers sign language information on various important topics such as:

- The electoral system
- Voting rights and voter cards
- Ways to vote
- Ballot papers and personal votes
- Vote counting and election results
- Voting in EU elections

At polling stations, clear signs and directions are provided. Additionally, deaf individuals have shown interest in serving as election workers, and most municipalities have accepted deaf persons as staff, which ensures that sign language-proficient personnel are available on election day. However, some municipalities have declined due to communication concerns, a topic that was covered by Teckenrapport, the Swedish equivalent of DNieuws from the DJE project. Here's a direct link: [Döva röstmottagare i EU-valet bortpetade av Örebro Kommun – Teckenrapport](#)

In my opinion, there is less accessible information about the EU elections compared to the national elections. However, our public service broadcasters are required to provide sign language interpretation for debates and similar

events leading up to the election, ensuring that the deaf community can follow the process. Even the election night coverage is interpreted in sign language, continuing well into the night with hearing interpreters.

Since January 1, 2015, lack of accessibility has been considered a form of discrimination under the Swedish Discrimination Act. This means that individuals with disabilities, including the deaf, must not be disadvantaged by the failure to implement accessibility measures. Moreover, Sweden has ratified the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, which requires us to adhere to its accessibility standards.

We have had a deaf candidate for the 2024 EU elections, and we also have several deaf politicians at the municipal level for many years. We also have hearing allied municipal politicians who are pushing deaf issues forward in the council, etc. We have a chairperson in the Culture and Leisure Committee within the political governance of Örebro municipality. You might want to talk to her about what it's like to be deaf and a politician at the local level, not just a politician but also the one responsible for Örebro's entire culture and leisure activities. These deaf individuals participate in representing their parties at election booths in the city square in Örebro, for example, so that deaf people can approach them and talk to them.

I also know that deaf associations organize an election evening where they invite politicians from each party, and deaf individuals ask questions and engage in dialogue with them. Sometimes, we also have a member magazine where they interview each party with three questions. The questions are related to the rights of deaf citizens. This way, deaf individuals can vote based on information with a deaf perspective.

Yes, that's probably all I can contribute. I hope this information is helpful!

Duitsland

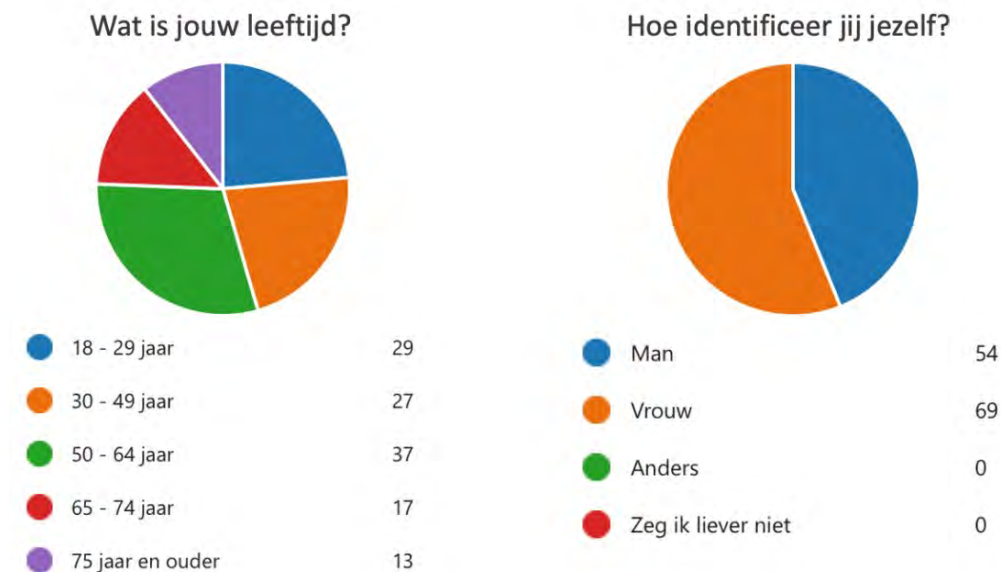
Thank you for your email. We can't say much about it at the moment. I only know that the Wahl-O-Mat (www.wahl-o-mat.de) is translated into German Sign Language as an internet-based election decision-making aid that has been operated by the Federal Agency for Civic Education (bpb) since 2002. It is also used for state elections, such as the one held last Sunday in the state of Brandenburg. The federal election will take place next autumn. We want to come up with an idea and apply for funding for a good programme with information about parties etc.

Resultaten

We presenteren in dit hoofdstuk de feitelijke resultaten van het onderzoek. We analyseren de uitkomsten van de enquête en gebruiken figuren en tabellen om de gegevens duidelijk weer te geven. Deze visuele hulpmiddelen worden in de tekst besproken en toegelicht.

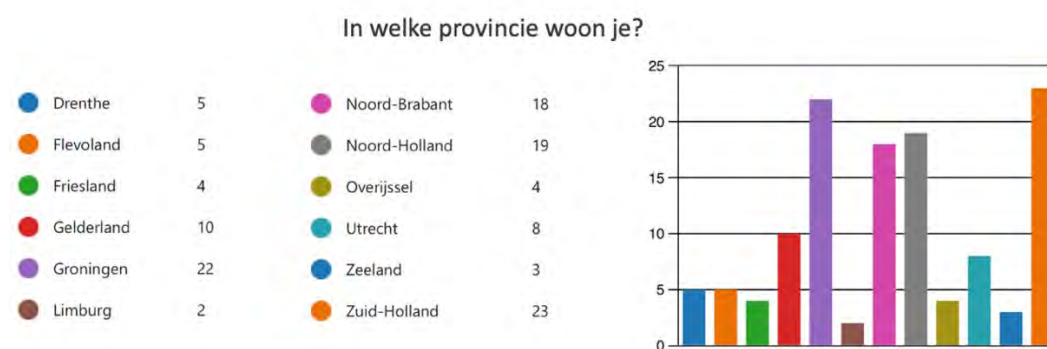
Achtergrondvragen

Om inzicht te verkrijgen in de samenhang tussen leeftijdsgroepen, afkomst, opleidingsniveau, gehoorbeperking (doofheid of slechthorendheid), moedertaal en de obstakels die respondenten, worden hen achtergrondvragen gesteld.

Figuur 1. Leeftijds- en geslachtsverdeling van de respondenten

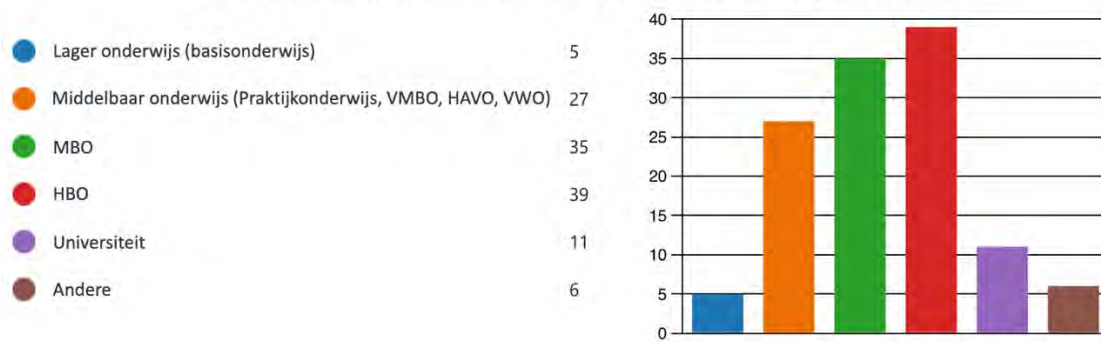
Van de 123 respondenten is 24% tussen de 18 en 29 jaar oud, 22% tussen de 30 en 49 jaar oud, 30% tussen de 50 en 64 jaar oud, 14% tussen de 65 en 74 jaar oud, en 11% 75 jaar of ouder. De grootste groep bevindt zich in de leeftijdscategorie van 50 tot 64 jaar. Van deze 123 respondenten identificeert 44% zich als man en 56% als vrouw.

Figuur 2. Verdeling van respondenten per provincie

In figuur 2 is de verdeling als volgt: uit Drenthe en Flevoland komt elk 4% van de respondenten, uit Friesland 3%, uit Gelderland 8%, en uit Groningen 18%. Verder komt 2% van de respondenten uit Limburg, 15% uit Noord-Brabant, 15% uit Noord-Holland, en 3% uit Overijssel. Uit Utrecht komt 6% van de respondenten, uit Zeeland 2%, en de grootste groep, 19% komt uit Zuid-Holland.

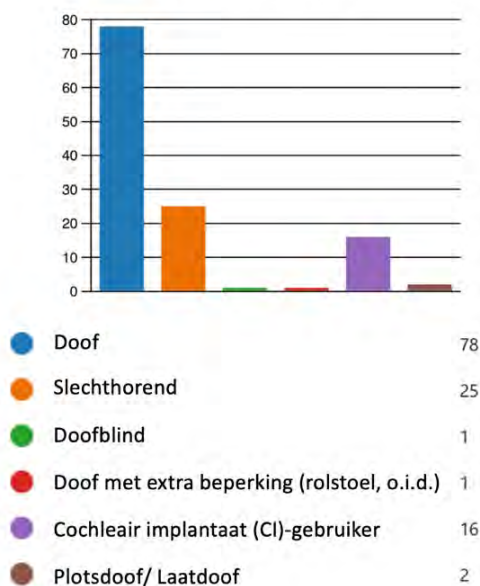
Wat is het hoogste niveau van onderwijs dat je hebt afgemaakt?

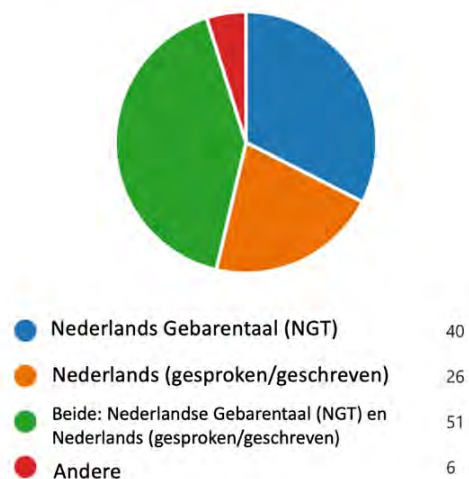
Figuur 3. Het opleidingsniveau

Figuur 3 laat zien dat 4% van de respondenten lager onderwijs (basisonderwijs) heeft voltooid. 22% van de respondenten heeft middelbaar onderwijs, waaronder praktijkonderwijs, VMBO, HAVO en VWO, gevolgd. En 28% heeft een Mbo-opleiding afgerond. Daarnaast heeft 32% van de respondenten een Hbo-opleiding voltooid, en 9% heeft universitair onderwijs gevolgd. Bij "Andere" geven drie respondenten aan dat zij de MAVO hebben afgerond, één respondent heeft de Middelbare Technische School (MTS) gevolgd, en twee respondenten geven aan dat zij hun opleiding hadden voltooid op het Uitgebreid Lager Onderwijs (ULO).

Ik ben het meest...

Wat is jouw moedertaal?

Figuur 4. Gehoorstatus en moedertaal van respondenten

Wat betreft de gehoorstatus geeft 63% van de respondenten aan doof te zijn, terwijl 20% zichzelf als slechthorend identificeert. Slechts 1% van de respondenten meldt doofblind te zijn, en eveneens 1% geeft aan doof te zijn met extra beperking. Daarnaast identificeert 13% zich als CI-gebruiker en 2% als plotsdoof of laatdoof.

Wat betreft de moedertaal is de verdeling als volgt: 32% van de respondenten communiceert alleen in NGT, 21% gebruikt gesproken/geschreven Nederlands, en 41% hanteert zowel NGT als gesproken/geschreven Nederlands. Tot slot geven zes respondenten aan dat zij een andere taal gebruiken in hun dagelijkse communicatie. Vijf van hen

maken gebruik van Nederlands met Gebarentaal (NmG)⁴⁹, terwijl één respondent aangeeft naast NGT ook Chinees te spreken.

Politieke deelname

Het uitbrengen van stemmen

Figuur 5. Stemgedrag en motivaties van respondenten

Hier heeft 98% van de 123 respondenten aangegeven te hebben gestemd, terwijl 2% aangeeft niet te hebben gestemd.

Met betrekking tot de redenen om te stemmen, zijn de antwoorden als volgt verdeeld: 22% van de respondenten voelt zich verplicht om hun stemmen uit te brengen bij verkiezingen, 39% wil invloed uitoefenen op het beleid van de overheid, en 64% vindt het belangrijk om gebruik te maken van hun stemrecht. Daarnaast wilt 25% van de respondenten hun partij steunen, 27% stemt altijd, 25% wil opkomen voor hun eigen belangen, en 31% geeft aan op te komen voor de belangen van doven en slechthorenden. Tot slot vermeldt één respondent dat hij niet op de hoogte te zijn geweest van het bestaan van het betreffende onderwerp, met de opmerking: "Ik wist niet dat zo iets bestond".

⁴⁹ * NmG is geen officiële taal, maar een hulpmiddel dat Nederlands gesproken taal combineert met gebaren. Hierbij wordt de gesproken Nederlandse taal woord voor woord vertaald, waarbij de gebaren worden toegepast volgens de grammatica van het Nederlands, en niet die van de NGT.

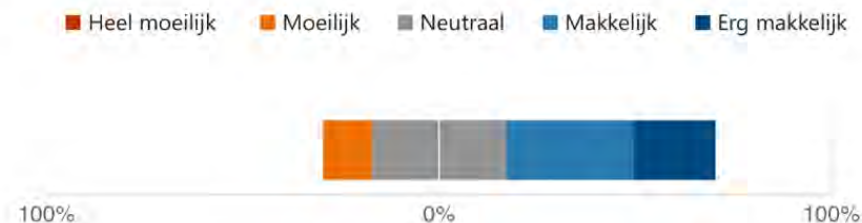
Wat was de reden dat je niet hebt gestemd?

Figuur 6. Redenen voor het niet stemmen onder respondenten

2% (3 respondenten) heeft niet gestemd, en zij gaven verschillende redenen voor hun beslissing. Eén respondent van deze drie vindt dat stemmen te veel moeite kost, dat zijn stem toch geen verschil maakt en dat hij geen tijd had. Een andere respondent geeft aan niet in de politiek te geloven. De derde respondent vermeldt onder "Andere" dat zij niet mag stemmen.

Hoe ervaar je het proces van stemmen als dove of slechthorende?

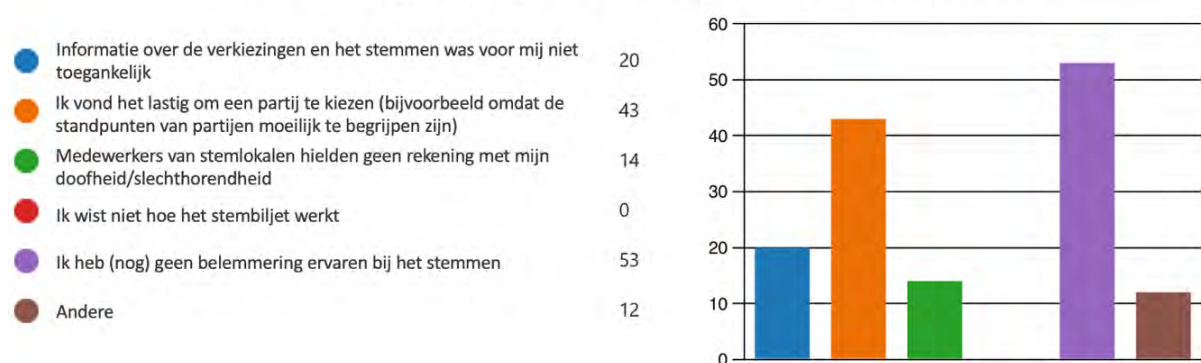
Figuur 7. Ervaring van respondenten met het verkiezingsproces

De resultaten in figuur 7 tonen aan dat geen enkele respondenten het proces als heel moeilijk ervaart. Een klein percentage van 12,5% zien het echter als moeilijk. 32,5% van de respondenten ervaren het verkiezingsproces als gemakkelijk, terwijl 20,8% het zelfs als erg makkelijk beschouwt. Daarnaast geeft 34,2% van de respondenten aan neutraal te staan tegenover hun ervaring met het verkiezingsproces.

Obstakels tijdens het stemmen

De mensen die hebben gestemd om hun redenen, hebben sommigen toch belemmeringen ervaart tijdens het stemmen. Verschillende obstakels werden benoemd door dove en slechthorende kiezers met betrekking tot de toegankelijkheid van het stemmen (zie figuur 8).

Welke belemmering ervaar je bij het stemmen als dove of slechthorende?

Figuur 8. De belemmeringen dat respondenten hebben ervaren tijdens het stemmen

Van de 123 respondenten gaf 16% aan dat de informatie over de verkiezingen en het stemmen voor hen niet goed toegankelijk was. 35% ervaart moeilijkheden bij het kiezen van een partij, waarbij ze aangeven dat het lastig is om de standpunten van de verschillende politieke partijen te begrijpen. Dit kan suggereren dat er uitdagingen zijn bij het interpreteren van partijprogramma's of dat de informatie wellicht niet op een toegankelijke manier wordt aangeboden.

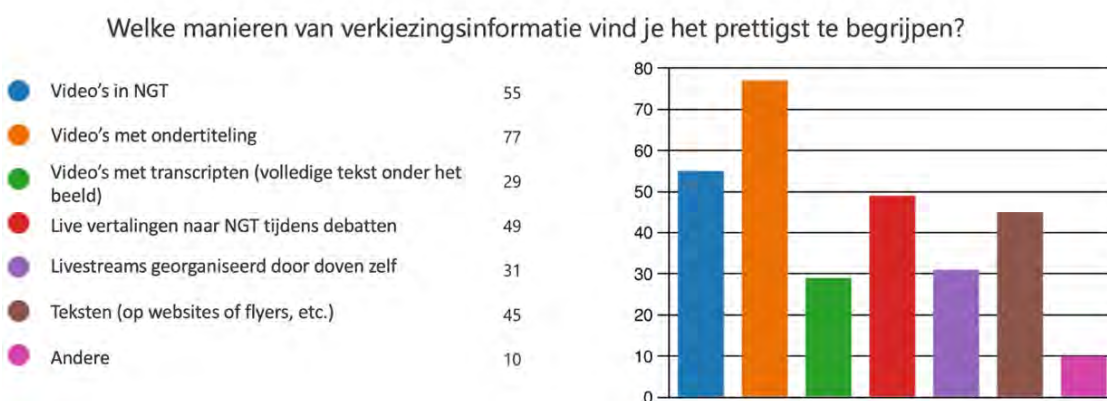
Daarnaast meldde 11% dat medewerkers van stembureaus geen rekening houden met hun doofheid of slechthorendheid. Dit kan wijzen op mogelijk onvoldoende aandacht voor de specifieke communicatiebehoeften van deze groep. Er is echter ook een groep (43%) die aangeeft tot nu toe geen belemmeringen te hebben ervaren tijdens het stemmen.

Tot slot waren er respondenten (10%) die bij "Andere" aangaven dat bijvoorbeeld debatten tussen verschillende partijen niet ondertiteld werden, wat voor hen een belemmering vormde in het verkrijgen van de juiste informatie om een weloverwogen keuze te maken.

Toegankelijkheid van informatie

Informaties over de verkiezingen

In het onderzoek vroegen we ook naar de voorkeuren van respondenten voor het verkrijgen van verkiezingsinformatie. Hierbij werden verschillende manieren genoemd waarop dove en slechthorende kiezers het liefst worden geïnformeerd over de verkiezingen. Dit is een meerkeuzevraag, waardoor respondenten meerdere opties kunnen selecteren voor de manieren waarop zij het liefst verkiezingsinformatie begrijpen.

Figuur 9. Voorkeursmanieren voor het begrijpen van verkiezingsinformatie onder respondenten

Uit deze meerkeuzevraag blijkt dat een veelgehoorde voorkeur voor het begrijpen van verkiezingsinformatie het gebruik van video's met ondertiteling (62%) is. Daarnaast geeft 45% aan video's in NGT te verkiezen.

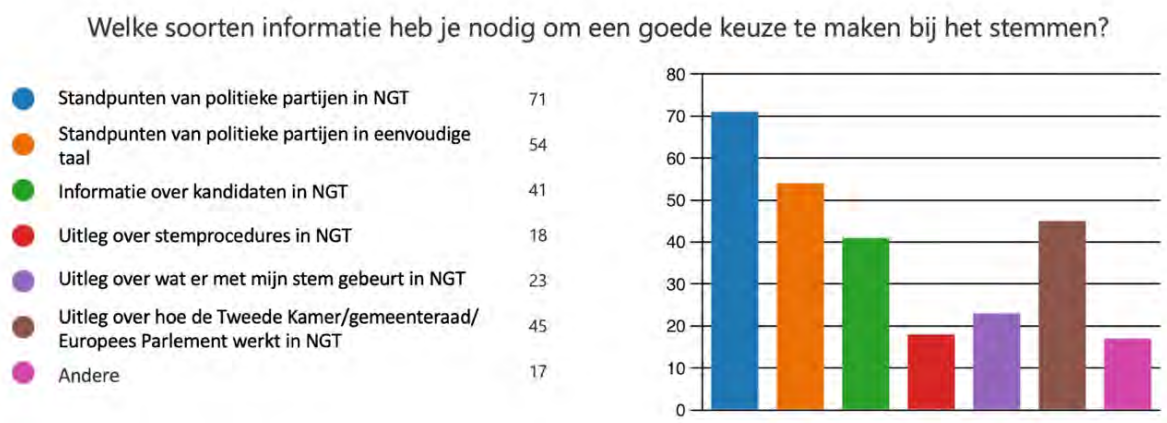
Ook live vertalingen naar NGT tijdens debatten (40%) werden als een prettige manier van informatieoverdracht ervaren. Livestreams die georganiseerd worden door doven zelf hebben de voorkeur van 25%.

37% van respondenten vindt prettig om verkiezingsinformatie in geschreven vorm te ontvangen zoals via websites of flyers staan. Video's met transcripten, waarbij een volledige tekst onder het beeld staat, worden door 24% als prettig ervaren. Dus over het algemeen werd duidelijk dat ondertitelde video's als essentieel worden gezien om ervoor te zorgen dat de informatie goed begrepen wordt.

Als aanvulling gaf 8% van de respondenten bij "Andere" aan, dat ze prettig vinden als het vroeg wordt bekend gemaakt wanneer de livestreams, debatten of overige live informaties komen, zodat er op tijd gebarentolk(en) kan worden geregeld.

Ook werd gevraagd welke soorten informatie de respondenten nodig hebben om een weloverwogen keuze te kunnen maken tijdens het stemmen. Dit is een meerkeuzevraag, waardoor respondenten meerdere opties kunnen selecteren.

Figuur 10. Soorten informatie voor het maken van stemkeuze

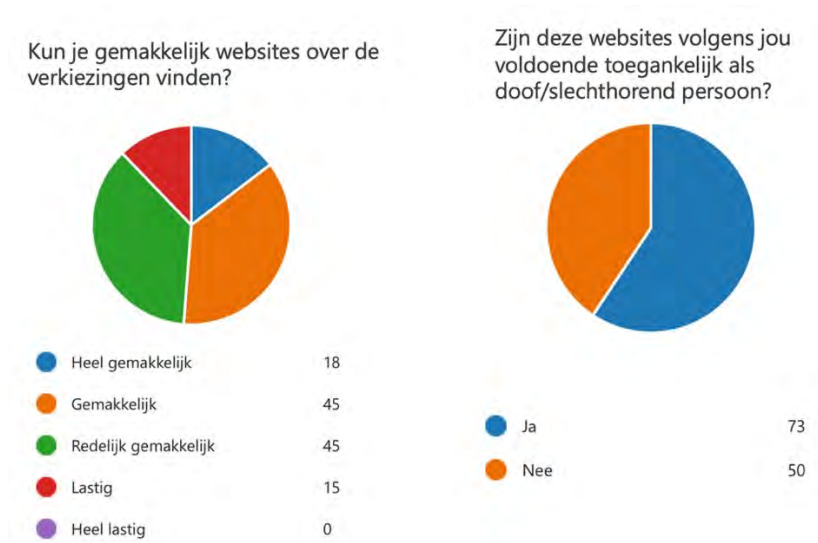
Een groot aantal respondenten (58%) geeft aan dat zij behoefte hebben aan informatie over de standpunten van politieke partijen in NGT. Daarnaast heeft 44% de voorkeur voor de standpunten van politieke partijen gepresenteerd in eenvoudige taal.

Verder geeft 33% aan behoefte te hebben aan informatie over kandidaten in NGT. Volgens hen is de informatie over de kandidaten nodig voor het maken van een goede keuze. Ook uitleg over hoe de Tweede Kamer/gemeenteraad/Europees Parlement werkt in NGT kwam naar voren als gewenste informatiebron (37%). Uitleg over stemproducers in NGT wordt door 15% als noodzakelijk beschouwd, terwijl 19% een uitleg wil over wat er met hun stem gebeurt in NGT.

Bij "Andere" geven respondenten (14%) vergelijkbare antwoorden, zoals het verkrijgen van informatie over partijstandpunten in NGT en met ondertiteling. Sommigen benadrukken het belang van het aanpassen van het taalniveau.

Over het algemeen komt naar voren dat het overdragen van informatie via NGT en in eenvoudige taal als het meest belangrijk wordt gezien door deze groep.

Websites over verkiezingen

Figuur 11. Ervaren toegankelijkheid van verkiezingswebsites door respondenten

Wat betreft het gemak van het vinden van websites, geeft 15% aan dat zij het heel gemakkelijk vinden, terwijl 37% dit als gemakkelijk beschouwt. Eveneens geeft 37% aan dat zij het redelijk gemakkelijk vinden om de websites te vinden. Een klein percentage van 12% vindt het lastig, en er zijn geen respondenten die het heel lastig vinden. Met betrekking tot de toegankelijkheid van deze websites, antwoordt 59% dat zij deze als voldoende toegankelijk beschouwen, terwijl 41% aangeeft dat dit niet het geval is.

Uit de reacties van onze respondenten op de open vraag blijft dat de toegankelijkheid voor hen onvoldoende is door het gebruik van ingewikkelde taal, het ontbreken van video's in NGT, en het gebrek aan ondertiteling bij video's. Een veelgenoemd probleem is dat de geschreven teksten op de websites als te complex worden ervaren. Respondenten geven aan dat de teksten vaak op een te hoog taalniveau zijn geschreven. Dit maakt het voor dove en slechthorende mensen, met name degenen die NGT gebruiken of een lager taalniveau hebben, moeilijk om de informatie te begrijpen.

Daarnaast is er een tekort aan NGT-video's op de websites. Voor een groot deel van de doelgroep is NGT de moedertaal, en zij geven aan dat de afwezigheid van video's in NGT hen belemmert in het verkrijgen van de benodigde informatie. Ook het gebrek aan ondertiteling bij video's wordt regelmatig genoemd. Respondenten wijzen erop dat veel video's geen ondertiteling bevatten, wat hen hindert in het volgen van de informatie. Door het gebrek aan ondertiteling en NGT-video's vinden respondenten daardoor moeilijk om goed geïnformeerd te worden over de informatie van politieke partijen en over hun standpunten. Ze ervaren de taal van deze informatie vaak als te formeel en onduidelijk.

Een ander punt dat naar voren komt, is de vindbaarheid van informatie op de websites. Veel respondenten geven aan dat het lastig is om snel bij de juiste informatie te komen, omdat de structuur van de websites ingewikkeld is en het nodig is om meerdere keren door te klikken. Dit zorgt ervoor dat de informatie niet altijd toegankelijk of gemakkelijk te vinden is.

Naast verkiezingswebsites zijn er ook stemhulpen zoals Stemwijzer en Kieskompas, die kiezers ondersteunen bij het maken van hun stemkeuze. Er is gevraagd of de respondenten in staat zijn deze websites zelfstandig in te vullen en welke ondersteuning zij nodig hebben om dit proces zelfstandig te kunnen doorlopen.

Figuur 12. Gebruik en toegankelijkheid van stemhulpen onder respondenten

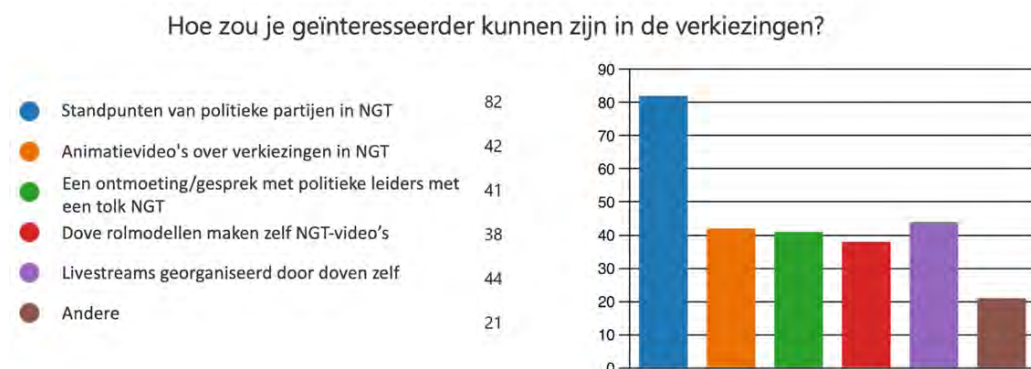
Van de 123 respondenten geeft een grote meerderheid van 76% aan wel eens een stemhulp te gebruiken, terwijl 18% aangeeft dit niet te doen. Acht respondenten geven aan dat ze niet weten wat een stemhulp is.

Met betrekking tot het zelfstandig invullen van een stemhulp antwoordt 85% van 101 respondenten dat zij dit kunnen. Slechts 1% geeft aan dit niet zelfstandig te kunnen doen, en 9% geeft aan dit soms te kunnen en 2% geeft aan niet te weten of ze dit zelfstandig kunnen invullen. Het blijkt dat niet alle dove en slechthorende mensen deze websites volledig zelfstandig kunnen invullen.

Ten aanzien van de ondersteuning die nodig is om een stemhulp zelfstandig in te vullen, geeft 19% aan behoefte te hebben aan tekst in eenvoudige taal. 11% heeft voorkeur voor video's in NGT, terwijl 4% aangeeft hulp van iemand anders nodig te hebben. Dit laat zien dat deze websites, die juist bedoeld zijn om alle kiezers te ondersteunen bij hun stemkeuze, niet voor iedereen toegankelijk zijn. Bij "Andere" geven respondenten aan behoefte te hebben aan overleg met anderen. Eén respondent vermeldt daarnaast regelmatig zelfstandig het nieuws te volgen, zowel online als via de papieren krant.

Interesse in verkiezingen

Om te onderzoeken op welke manieren de respondenten zich meer betrokken en geïnteresseerd zouden kunnen voelen in de verkiezingen, is gevraagd over welke communicatiemiddelen en -strategieën hen zouden kunnen aanspreken, zodat zij beter geïnformeerd en gemotiveerd kunnen deelnemen aan het democratisch proces.

Figuur 13. Voorkeursmethoden voor het vergroten van interesse in verkiezingen onder respondenten

67% van de respondenten geeft aan dat standpunten van politieke partijen in NGT hen zou helpen om meer interesse te ontwikkelen. Dit wijst op een duidelijke behoefte aan toegankelijke informatie in hun eigen taal. Daarnaast ziet 34% in video's, zoals animatievideo's in NGT, een kans om verkiezingsinformatie op een meer begrijpelijke en aantrekkelijke manier over te brengen.

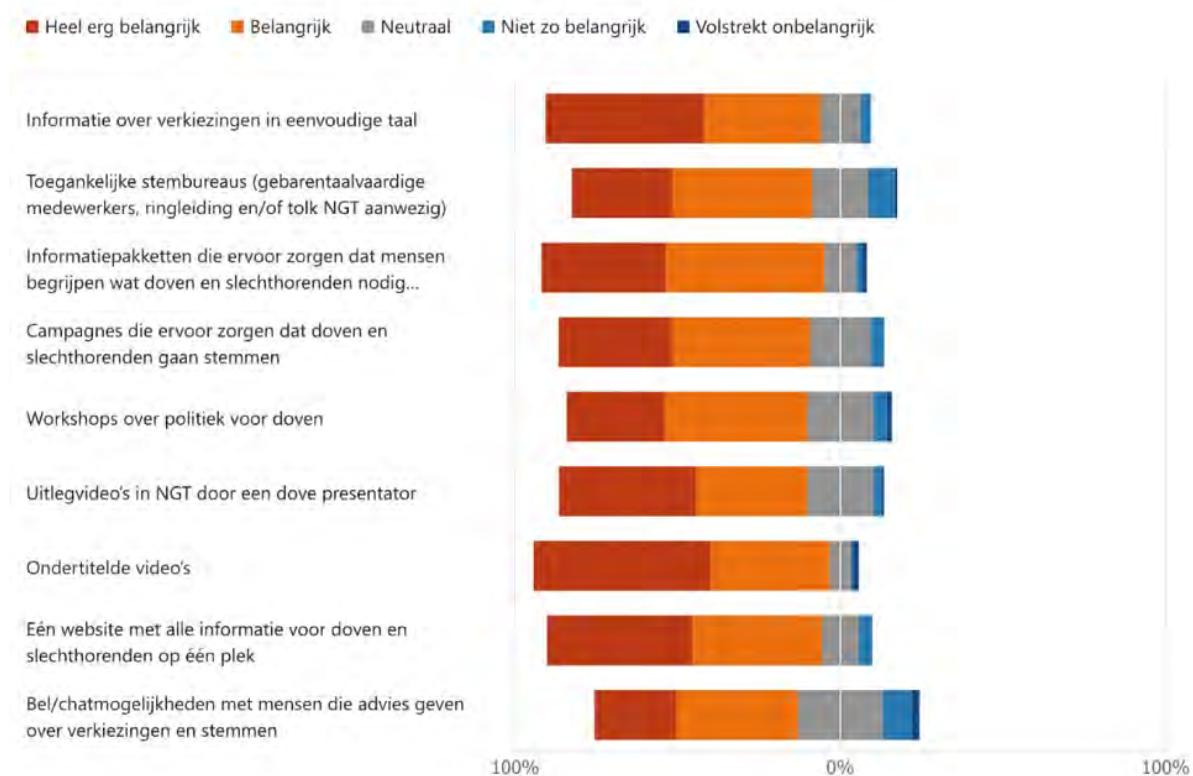
Verder geven 33% van respondenten de voorkeur aan directe interactie met politieke leiders, ondersteund door een tolk NGT. Het idee van dove rolmodellen die zelf NGT-video's maken, spreekt 31% van respondenten aan. Dit wijst erop dat persoonlijke ontmoetingen en het gebruik van video's in gebarentaal kunnen helpen om de standpunten van politieke duidelijker over te brengen. Livestreams, georganiseerd door doven zelf (36%), worden eveneens als een nuttige manier gezien om verkiezingsinformatie te delen.

Tot slot geeft 17% van de respondenten bij de optie "Andere" aan dat zij al voldoende geïnteresseerd zijn in de politiek. En geven zij aan dat zij graag ondertiteling zouden willen ontvangen bij het verkrijgen van informatie en tijdens de debatten.

Wensen en behoeften

Veranderingen

Hier wordt gericht op welke veranderingen de respondenten het belangrijkst vinden om meer betrokken te raken bij verkiezingen en stemprocessen. Er werd gepeild naar verschillende aspecten van toegankelijkheid en informatievoorziening, met een nadruk op de voorkeuren en behoeften van deze doelgroep.

Figuur 14. Peiling van verschillende aspecten van toegankelijkheid en informatievoorziening

Een deel van de respondenten gaf aan dat informatie over verkiezingen in eenvoudige taal cruciaal is: 48,8% vond dit "heel erg belangrijk" en 35,8% noemde het "belangrijk". Slechts een klein percentage vond dit minder essentieel, met 12,2% als neutraal en 3,3% als "niet zo belangrijk". Niemand beoordeelde dit als "volstrekt onbelangrijk".

Bijna een derde (30,9%) gaf aan dat toegankelijke stembureaus met gebarentaalvaardige medewerkers of tolken “heel erg belangrijk” zijn. Daarnaast vond 43,1% dit “belangrijk”. 17,1% bleef neutraal, terwijl een kleinere groep van 8,1% het “niet zo belangrijk” vond en 0,8% het als “volstrekt onbelangrijk” bestempelde.

Een duidelijke meerderheid ziet het belang van informatiepakketten in: 38,2% vond dit “heel erg belangrijk” en 48,8% noemde het “belangrijk”. Neutrale antwoorden werden gegeven door 9,8%, terwijl slechts 1,6% het “niet zo belangrijk” of “volstrekt onbelangrijk” vond.

Campagnes gericht op stemmotivatie werden door 35% van de respondenten als “heel erg belangrijk” en door 42,3% als “belangrijk” gezien. 18,7% bleef neutraal, en slechts een kleine minderheid van 4,1% gaf aan dat dit “niet zo belangrijk” is. Geen enkele respondent vond dit “volstrekt onbelangrijk”.

Workshops waarin politieke onderwerpen worden uitgelegd, werden door 30,1% als “heel erg belangrijk” en door 43,9% als “belangrijk” ervaren. 20,3% gaf aan neutraal te zijn, terwijl 4,1% het “niet zo belangrijk” vond en 1,6% dit “volstrekt onbelangrijk” achtte.

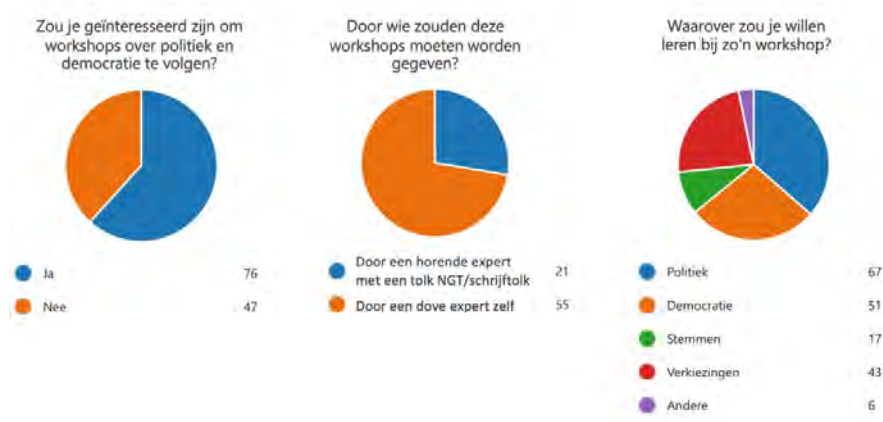
Uitlegvideo's in NGT bleken erg belangrijk voor de doelgroep: 42,3% beoordeelde dit als “heel erg belangrijk” en 34,1% als “belangrijk”. Neutrale antwoorden werden gegeven door 20,3%, terwijl slechts 2,4% het “niet zo belangrijk” vond en 0,8% het als “volstrekt onbelangrijk” beschouwde.

Ondertiteling werd als bijzonder belangrijk beschouwd: 54,5% gaf aan dit “heel erg belangrijk” te vinden, terwijl 36,6% het als “belangrijk” beoordeelde. Slechts een klein deel van de respondenten bleef neutraal (6,5%), en de groepen die dit “niet zo belangrijk” (0,8%) of “volstrekt onbelangrijk” (1,6%) vonden, waren zeer klein.

Over bel- en chatmogelijkheden waren de meningen meer verdeeld: 25,2% vond dit “heel erg belangrijk” en 37,4% “belangrijk”. Een significant deel (26%) was neutraal, terwijl 8,9% het “niet zo belangrijk” vond en 2,4% dit “volstrekt onbelangrijk” achtte.

Workshops

Ook werd onderzocht of respondenten geïnteresseerd zijn in het volgen van workshops over politiek en democratie.

Figuur 15. Interesse en voorkeuren voor workshops over politiek en democratie onder respondenten

Uit de resultaten blijkt dat 62% van de respondenten interesse heeft in het volgen van workshops over politiek en democratie. 45% geeft de voorkeur aan een workshop gegeven door een dove expert. In tegenstelling daarmee geeft 17% aan dat zij het liever hebben dat een horende expert de workshop leidt, met daarbij een tolk NGT of schrijftolk.

Daarnaast is gevraagd waar de respondenten tijdens deze workshops meer over willen leren. Hieruit blijkt dat 54% geïnteresseerd is in het onderwerp politiek, gevolgd door 41% die meer willen leren over democratie. 14% geeft aan meer te willen leren over stemmen, terwijl 35% aangeeft geïnteresseerd te zijn in de thema's van verkiezingen.

Tot slot geeft 5% aan geïnteresseerd te zijn in andere onderwerpen, zoals de verschillen tussen linkse en rechtse partijen, samenwerking tussen partijen, en de dynamiek tussen coalitie en oppositie. Ook zijn zij geïnteresseerd in inzichten in de opvattingen en denkbeelden van andere politieke partijen.